

Lietuvos socialinė raida

2023 Nr. 12

Socialinės grupės ir
visuomenės kaita

Lietuvos
socialinių
mokslų
centras

DEMOGRAFINIŲ DARBO RINKOS RODIKLIŲ (INTEGRACIJOS GALIMYBIŲ) ANALIZĖ ŠALYJE PAGAL JAUNIMO AMŽIAUS GRUPES 1998–2022 M.

Laima OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ

LSMC Sociologijos instituto

Darbo rinkos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

laima.okuneviciute@dsti.lt

Arūnas POCIUS

LSMC Sociologijos instituto

Darbo rinkos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

arunas.pocius@dsti.lt

Santrauka. Per 1998–2022 m. laikotarpį Lietuvos darbo rinkoje vyko dideli pasikeitimai. Socialinės transformacijos žymiai pakeitė šalies darbo rinkos ir joje dalyvaujančių demografinių grupių vaizdą. Kaip rodo patirtis, situacija darbo rinkoje ilgą laiką neišlieka stabili, nes jos raidai būdingas cikliškumas, kuris siejamas su ekonominių pakilimų ir nuosmukių (krizių) kaita. Šios publikacijos aktualumą sąlygoja stabilumo darbo rinkoje stoka ir didelis jos raidos neapibrėžtumai. Atliktas tyrimas apima šalies darbo rinkoje slypinčių ilgalaikių pasikeitimų analizę amžiaus ir lyties požiūriu. Prioritetas teikiamas jaunimui, kuris būna itin pažeidžiamas krizinėse situacijose, tačiau darbo rinkos virsmas užimtumo sferoje stebimas ir apimant skirtingus atskirų gyventojų kartų integracijos galimybių pokyčius. Detalesnė analizė pagal pasirinktą tyrimo lauką apima ne tik jaunimo amžiaus grupes, bet ir vyresnių žmonių grupę (35–39 metų amžiaus), kuri pateikiama dėl palyginimo ir kurią galima buvo gana ilgą laiką laikyti maksimalia užimtumo galimybių augimo riba. Publikacijoje didelis dėmesys skiriamas ir darbo rinkos rodiklių analizei pagal lytį, vertinami nedarbo ir užimtumo rodiklių skirtumai (diferenciacija).

Raktažodžiai: demografiniai procesai, darbo rinka, jaunimas, integracija.

Įvadas

Jaunimo integraciją į darbo rinką veikia daugybė įvairaus pobūdžio veiksnių – paslaugų ir gamybos sferos plėtojimas, išsimokslinimas, darbo motyvacija, sveikata, šeimos narių pragyvenimo šaltiniai bei gyvenimo lygis (Bernal-Verdugo, Furceri ir Guillaume, 2012; Osipova, Kolesnik, Tamesberger, 2017; Goreva, 2018; Mursa, Iacobuță ir Zanet, 2018; Fana, Tolan, Torrejon, Urzi Brancati ir Fernandez-Macias, 2020; Scandurra, Cefalo ir Kazepov, 2021; Mina, 2023). Pažymėtina, kad beveik visose pasaulio šalyse jaunimo padėtis darbo rinkoje yra prastesnė nei suaugusiųjų, tai iliustruoja jų užimtumo, ypač nedarbo lygio rodikliai (Pastore, 2018). Tokios nepalankios jaunimo padėties darbo rinkoje priežastys

dažniausiai siejamos su jų mažesniu nei vidutiniu žmogiškuoju kapitalu, kurį charakterizuoja jų išsilavinimo lygis, profesinės kompetencijos, konkretaus darbo patirties trukmė (Pastore, 2018; Brazienė, 2020; Makštutis ir Vijeikis, 2008; Okunevičiūtė-Neveauskienė ir Gruževskis, 2007; Rosinaitė ir Bernotas, 2007; Abzhan, Bekzhanova, Nukesheva, Abdurakhmanov, Aitkhozhina ir Bulkhairova, 2020; Cefalo ir Scandurra, 2021; Okunevičiūtė-Neveauskienė, Pocius ir Krutulienė, 2021). Sunkumus jaunimui įsitvirtinti darbo rinkoje lemia jos poreikių neatitinkantis išsilavinimas – nepakankamas švietimo ir mokymo sistemų reagavimas į darbo rinkos reikalavimų pokyčius. Įtakos taip pat turi darbo patirties, praktikos stoka, kokybiškų darbo vietų jauniems žmonėms trūkumas, motyvacijos dirbti stoka (From, 2019, Okunevičiūtė-Neveauskienė 2006; Okunevičiūtė-Neveauskienė ir Moskvina 2008; Šileika, 2005; Raffe, 2014; Reiter, 2015; Scandurra, Cefalo ir Kazepov, 2020; Roberts, 2022; Kaprans, Rammer, Kulm, Labanauskas ir Rasnaca, 2022). Nepaisant išvardytų įvairių socialinių-ekonominių veiksnių poveikio jaunimo padėčiai, galima teigti, jog amžius yra vienas pagrindinių kiekvienos gyventojų grupės padėties darbo rinkoje indikatorių, nuo kurio nemažai priklauso konkrečios nagrinėjamų rodiklių reikšmės. Atsižvelgiant į šią esminę metodologinę nuostatą, toliau aptariami analizei pasirinkti tyrimo lauko intervalai. Analizės pagal amžių svarbą sąlygoja ir labai komplikauta demografinė situacija šalyje.

1. Tyrimo metodologija

Tyrimo duomenų analizė grindžiama darbo jėgos tyrimų metodologija. Pasinaudojus Valstybės duomenų agentūros (buvusio Statistikos departamento duomenų bazės) duomenimis, buvo atlikta gana išsami pagrindinių užimtumo, nedarbo bei aktyvumo darbo rinkos rodiklių analizė pagal amžių ir lytį. Vertinant situaciją, daugiausia buvo naudojami santykiniai darbo rinkos rodikliai. Be jų, buvo skaičiuojami išvestiniai vyrų ir moterų padėties darbo rinkoje diferenciaciją išreiškiantys rodikliai. Autoriai apskaičiavo užimtumo lygio atotrūkio koeficientus, kurie iliustruoja atskirų amžiaus grupių užimtumo kaitą, pereinant iš vienos grupės į kitą.

Tyrimo problema susijusi su vis dar įtempta padėtimi šalies darbo rinkoje. Tai sąlygoja tiek rekordškai aukšta infliacija, tiek gerokai sumažėję BVP augimo tempai Lietuvoje 2022 metais. Kelia nerimą ir blogėjantys nedarbo rodikliai, kadangi nedarbo lygis, neišsamiais 2023 m. duomenimis, atitinkamai ketvirčiais buvo aukštesnis nei 2022 metais. Pastaroji tendencija liudija apie tolesnę nedarbo augimo grėsmę. Metodologine prasme šio tyrimo problematika irgi svarbi, nes, viena vertus, ji pagal pasirinktą analizės metodiką leidžia atskleisti ir gerokai detaliau atlikti jaunų žmonių padėties darbo rinkoje įvertinimą, identifikuojant juos ne kaip vientisą demografinę arba socialinę visumą, bet kaip atskirą grupę, kurią apibūdina itin žymūs integracijos galimybių skirtumai pagal amžių. Kita vertus, dar didesni integracijos į darbo rinką galimybių skirtumai iliustruojami analizuojant atskirų šalies gyventojų kartų užimtumo pokyčių istoriją nuo jų patekimo į darbo rinką iki darbinės karjeros pabaigos, sulaukus pensinio amžiaus. Šiuo atveju, interpretuojant tyrimo rezultatus, itin patogus sąlyginės gyventojų kartos metodas, kuris plačiai taikomas demografiniuose tyrimuose. Kaip matysime iš analizės rezultatų, užimtumo krevių kaitos istorija laiko atžvilgiu pagal amžių ir lytį šalies mastu labai skiriasi. Todėl pats laikas pradėti kalbėti apie užimtumo krevių tipologiją, kuriai įtakos turi netolygūs socialiniai-ekonominiai veiksniai įvairiais laikotarpiais.

Tyrimo laukas apima įvairias nuo 15 iki 34 metų amžiaus ir skirtingos lyties jaunimo amžiaus grupes, tačiau jaunimo integracijos lyginamajai analizei panaudota ir 35–39 metų amžiaus grupė, kuri atspindi jaunimo padėties pasikeitimo galimybes brandesniame amžiuje.

Tyrimo rezultatai buvo detalizuoti pagal lytį. Priklausomai nuo statistinių duomenų disponavimo galimybių, buvo panaudotos tiek penkiametės, tiek sustambintos demografinės (15–24 ir 15–29 metų amžiaus) gyventojų grupės, kurios savaip ir skirtingai atspindi atskirų jaunimo grupių integracijos į darbo rinką aspektus. Todėl galima kalbėti apie dvejopą tyrimo intervalų pasirinkimą. Beje, straipsnio autoriai nekelia sau klausimų, kokios turėtų būti jaunimo tyrimo lauko ribos arba kokius intervalus tyrimui pasirinkti geriausiai, propaguodami nuomonę, jog toks pasirinkimas priklauso nuo konkrečios analizės konteksto ir turimų duomenų. Bet, kita vertus, dvejopas tyrimo lauko intervalų suskirstymas galėtų atspindėti kelis požiūrius į jaunimo padėties darbo rinkoje analizės būdų išskyrimą ir jų pasirinkimą. Pirmas požiūris apie atliekamą analizę yra grynai demografinis, kai statistiniai duomenys pagal amžių ir lytį pateikiami penkiamečiais intervalais, analogiškai kaip ir gyventojų tyrimuose. Demografinis požiūris gali atrodyti labiau formalizuotas, nes šiuo atveju šios grupės nejungiamos. Antrasis požiūris labiau atspindėtų tam tikrų tikslinių grupių išskyrimą, kurios nepatenka į formalius penkiamečius intervalus. Autorių analizės atveju tikslinės grupės apima 15–24 ir 15–29 metų amžiaus grupes, kurios tradiciškai taikomos darbo rinkos statistikoje. Kiekviena iš jų savaip apibendrinančiai reprezentuoja įvairaus amžiaus ir lyties jaunimo integracijos nuostatas ir elgseną darbo rinkoje. Jų išskyrimas patogu tuo, kad galima, pavyzdžiui, palyginti įvairių tikslinių grupių – jaunimo, pagyvenusių žmonių ir ilgalaikių bedarbių – nedarbo situaciją ir pan.

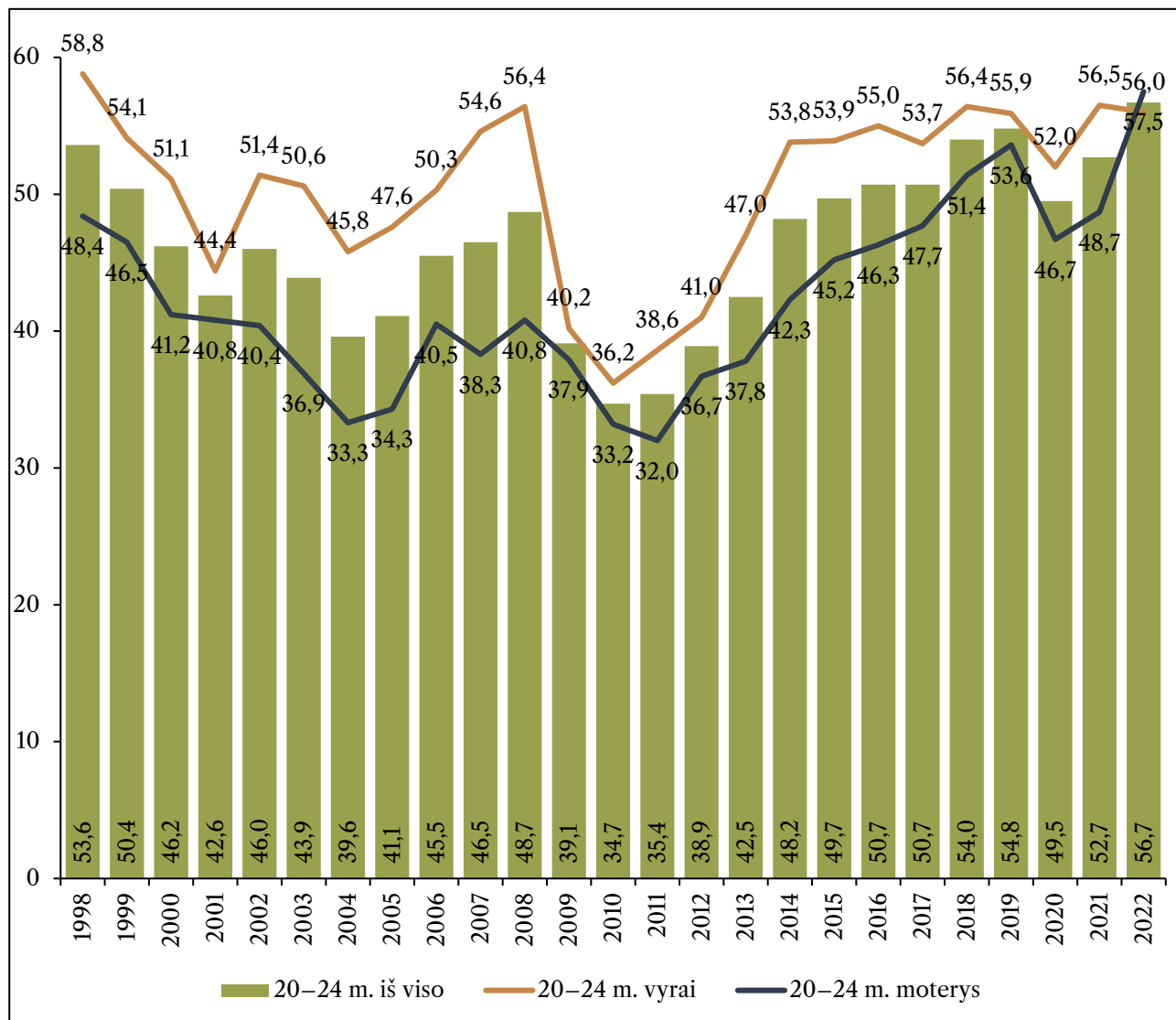
Tačiau atskiras gyventojų grupes galima palyginti vadovaujantis ir grynai demografiniu požiūriu. Geras pavyzdys – autorių pateiktas detalesnis užimtumo galimybių diferenciacijos gyvenimo istorijos vertinimas pagal amžių (penkiametėmis amžiaus grupėmis), kuris, vertinant gyventojų kartų kaitos požiūriu, yra labai kontrastingas. Šiuo atveju analizės rezultatai apima ne tik jaunimo, bet ir vidutinio amžiaus žmonių grupes, pagyvenusius asmenis. Metodologiškai netradiciškas yra autorių bandymas atskirai lyginti įvairaus amžiaus gyventojų užimtumo situaciją tik ekonominių nuosmukių (krizių) poveikio metais ir ekonominių pakilimų poveikio metais Lietuvoje. Toks palyginimas leidžia objektyviau atskleisti ilgalaikius užimtumo situacijos pokyčius, nes jie yra gerokai mažiau priklausomi nuo laikinų situacijos darbo rinkoje svyravimų konjunktūros, skirtumų, kurie susiję su jos raidos cikliškumu (palyginti kelių ekonominių krizių rodiklius ir pan.).

Svarbu pastebėti, kad nepaisant pandemijos poveikio šalyje, 2021–2022 m. yra aiškiai apibūdinami kaip ekonominio pakilimo metai. Tuo laikotarpiu augo BVP (nors ir lėtėjančiais tempais), šalies mastu mažėjo nedarbo lygis ir augo užimtųjų skaičius, nors buvo ir nerimą keliančių ekonomikos perkaitimo veiksnių (auganti infliacija, registruoto nedarbo augimas ir pan.).

2. Jaunimo užimtumo tendencijos

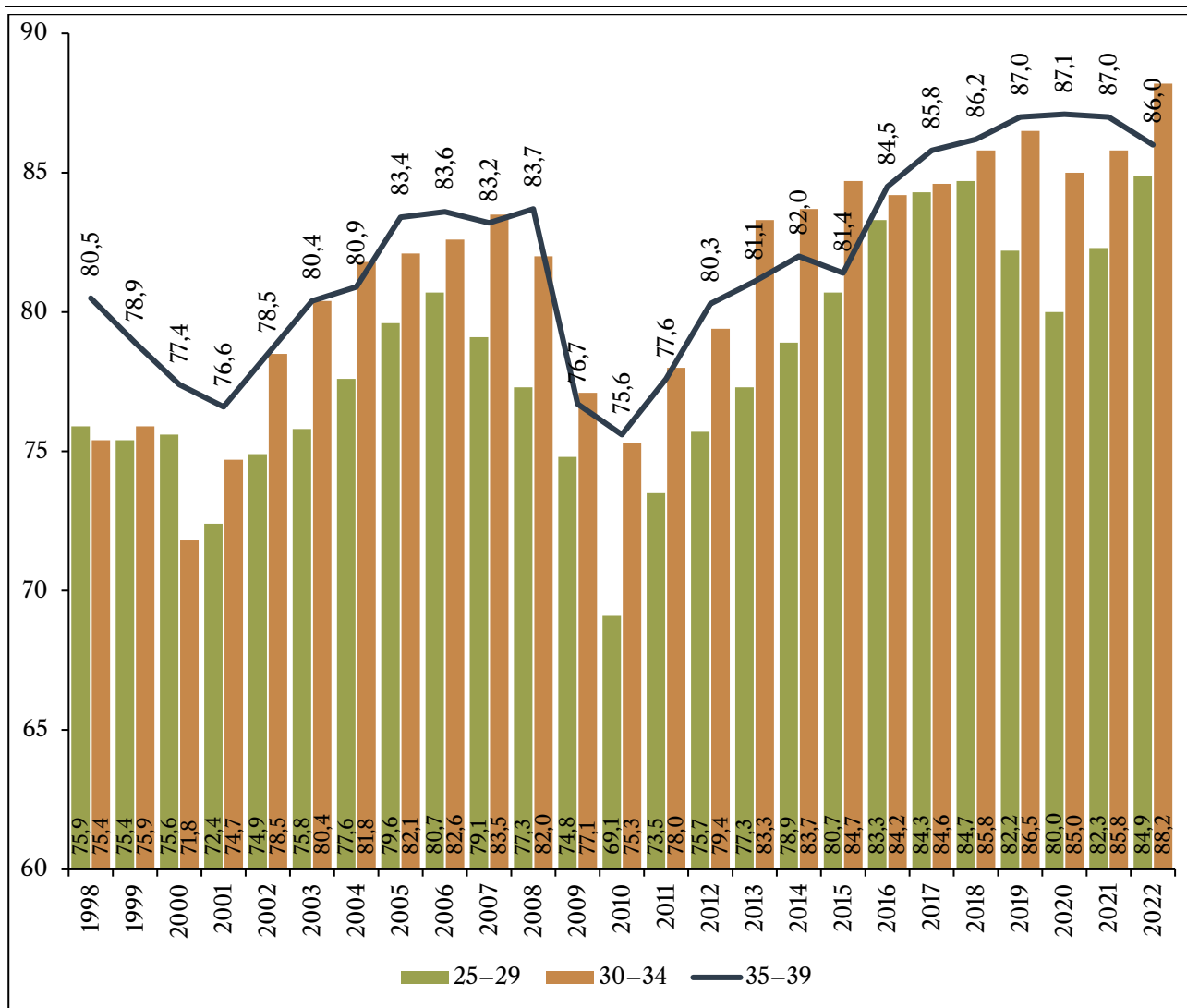
Paanalizuokime jaunimo užimtumo galimybes pagal amžių ir lytį. 20–24 metų amžiaus jaunimas darbo rinkos požiūriu yra išskirtinė grupė, nes joje (lyginant su kitomis amžiaus grupėmis) matomas didžiausias užimtumo augimo proveržis, vyresnėse amžiaus grupėse užimtumo augimo tempai pradeda lėtėti. Gana neišsamiais vertinimais, šioje amžiaus grupėje užimtas apytikriai kas antras jaunuolis. Ilgą laiką buvo stebimi pakankamai žymūs 20–24 metų jaunimo užimtumo skirtumai pagal lytį, nors laikotarpio pabaigoje jie sumažėjo ir faktiškai susilygino. Užimtumo lygio skirtumas pagal lytį dėl ekonominių krizių poveikio sumažėjo, nors 2020 m. buvo išimtis, kai šis atotrūkis netgi išaugo. Dėl ankstesnės pasaulinės krizės poveikio palyginti nedaug sumažėjo moterų užimtumas, tačiau itin nukentėjo vyrai. Svarbu pabrėžti, kad 20–24 metų jaunimo užimtumas, skirtingai nei vyresnio amžiaus grupių, per visą stebimą

laikotarpį faktiškai išaugo tik moterų įsitraukimo į darbo rinką sąskaita. 20–24 metų amžiaus vyrų užimtumas 1998–2021 m. sumažėjo apie keletą proc. punktų, tuo tarpu šio amžiaus moterų užimtumas per tą patį laikotarpį padidėjo net 1,2 karto (1 pav.).

1 pav. 20–24 metų amžiaus užimtumo lygio dinamika šalyje pagal lytį. Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

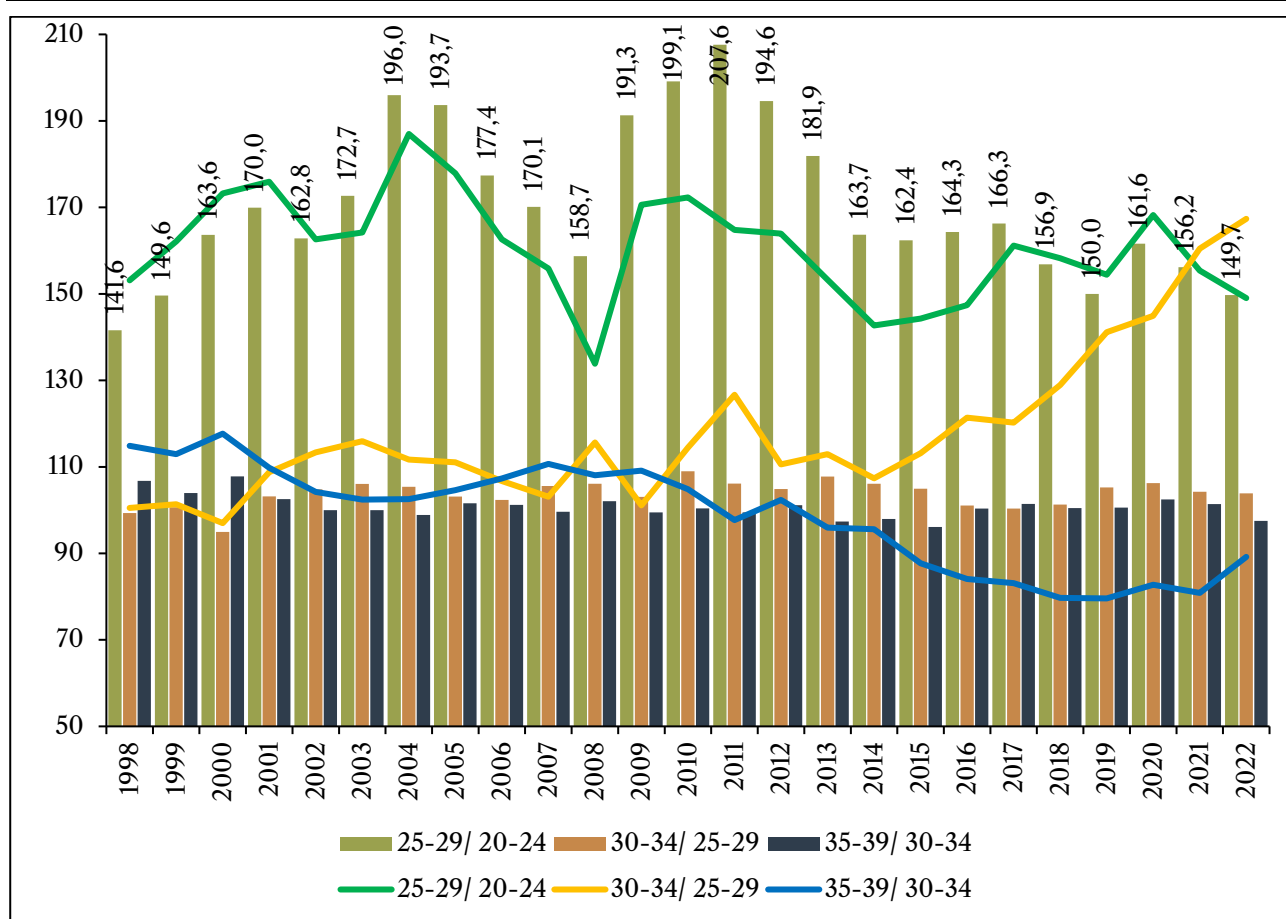
Įdomu stebėti, kaip šalyje augo jaunimo užimtumo galimybės pagal amžių. Per 1998–2022 m. užimtumas išaugo visose nagrinėjamosiose amžiaus grupėse. Laikotarpio pradžioje jaunimo užimtumas gana žymiai skyrėsi nuo 35–39 metų amžiaus gyventojų užimtumo. Tai nuo 2002-ųjų šie skirtumai žymiai sumažėjo ir tapo beveik nereikšmingi ekonominių pakilimų metu (ypač jaunimui pereinant iš brandžiausios amžiaus grupės į 35–39 metų amžiaus grupę). Tačiau ekonominių nuosmukių metu arba darbo rinkai jaučiant krizių pasekmes šis atotrūkis vėl staigiai padidėdavo. Dabartiniu metu, pereinant iš jaunimo į vidutinę amžiaus grupę, faktiškai sudėtinga būtų tikėtis užimtumo augimo proveržio. Galima pastebėti, kad 30–34 metų amžiaus jaunimo užimtumas 2022 m. jau buvo priartėjęs prie rekordinės aukštumos, pasiekdamas maksimalų užimtumą (88,2 proc.) ir artėdamas prie 90 proc. reikšmės (2 pav.). Tai rodo labai ribotas užimtumo augimo galimybes šioje amžiaus grupėje. Kita įdomi išvada yra ta, kad užimtumas nuo 25–29 ir 30–34 metų amžiaus grupių pradeda mažėti, ir sudėtinga būtų tikėtis išlaikyti tokį aukštą jo lygį vyresnėse amžiaus grupėse.

2 pav. Užimtumo lygio dinamika šalyje pagal 25–39 metų amžiaus grupes, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Užimtųjų skaičiaus ir užimtumo lygio rodikliai pagal amžių kito labai netolygiai. Skaičiavimai rodo, kad didžiausi skirtumai buvo jaunimui pereinant iš 20–24 į 25–29 metų amžiaus grupę. Pastebėta, kad atotrūkis tarp šių užimtumo lygio rodiklių žymiai išaugo 1998–2011 m. laikotarpiu (apytikriai iki 2,1 karto), vėliau (iki 2021 m.) sumažėjo iki 1,5 karto⁴. Mažesnė užimto jaunimo skaičiaus atotrūkis, pereinant iš 20–24 į 25–29 metų amžiaus grupę, reikšmė 2003–2017 m. liudija apie nepalankią demografinės situacijos įtaką tiriamose amžiaus grupėse. Su demografinės situacijos blogėjimu susijęs ir užimtųjų skaičiaus atotrūkis koeficiento sumažėjimas, pereinant jaunimui iš 30–34 metų amžiaus į vyresnę amžiaus grupę, 1998–2020 m. laikotarpiu (nuo 114,3 iki 79,6 proc.), vėliau situacija kiek stabilizavosi. Išimtį sudaro užimtųjų skaičiaus atotrūkis koeficiento dinamika jaunesnėje amžiaus grupėje. Užimtųjų skaičiaus atotrūkis koeficientas, jaunimui pereinant iš 25–29 į 30–34 metų amžiaus grupę, itin išaugo (nuo 99,3 iki 167,4 proc.) (3 pav.). Pastarojo santykio didėjimas paaiškinamas labai dideliu demografinės raidos netolygumo poveikiu jaunimo situacijai: nors užimtųjų skaičius 30–34 metų amžiaus gyventojų grupėje 1998–2021 m. išliko stabilus, tačiau šis absoliutinis rodiklis 25–29 metų amžiaus grupėje, nepaisant ilgalaikio užimtumo lygio padidėjimo, sumažėjo net apie 40 proc. Absoliutinis užimtųjų skaičius 25–29 metų amžiaus gyventojų šiek tiek išaugo tik pastaraisiais metais ir 2022 m. siekė 194,8 tūkst.

⁴ Lyginant užimtumo kaitos atotrūkių reikšmes, naudojami santykiniai dydžiai išreiškiami kartais arba procentais.

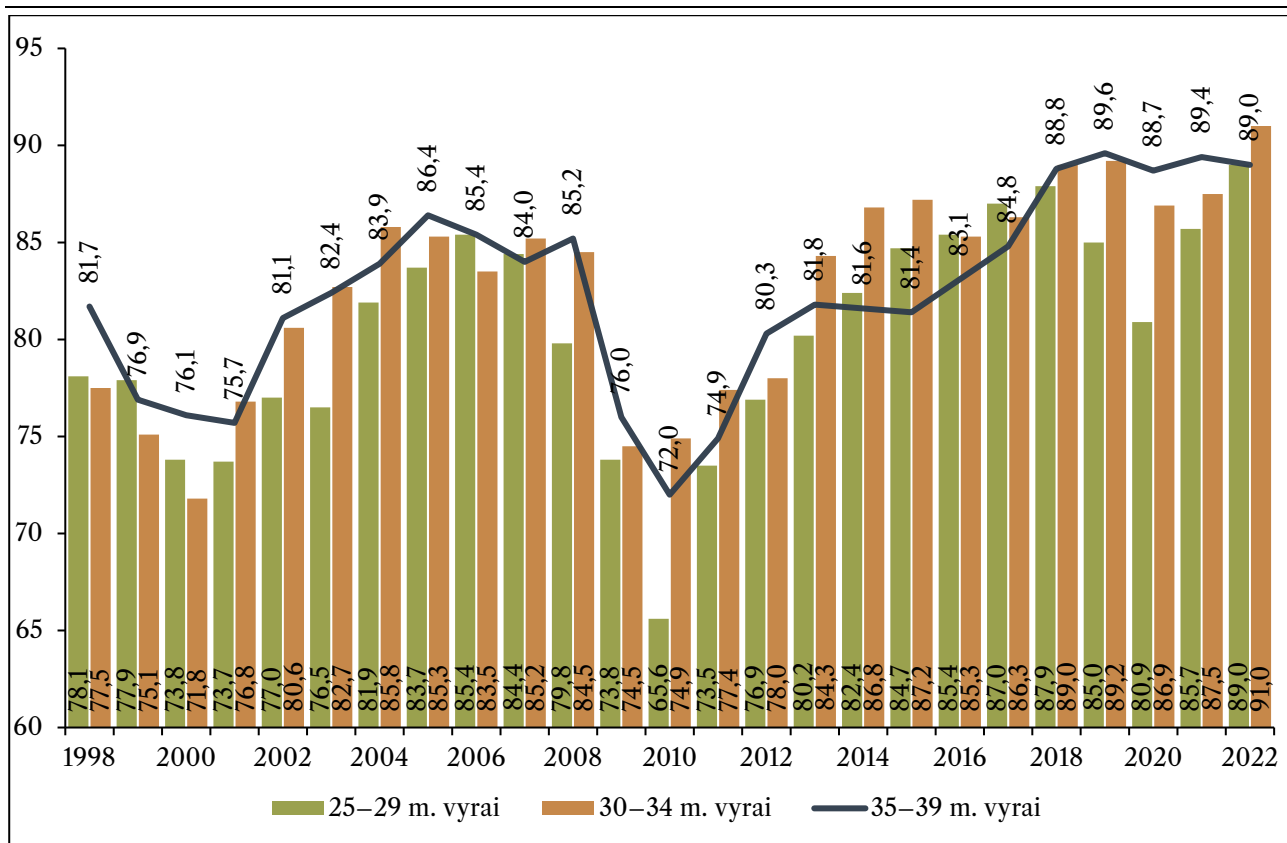
3 pav. Šalies jaunimo užimtumo⁵ ir užimtųjų skaičiaus kaitos atotrūkio koeficientų dinamikos įvertinimas atskirose amžiaus grupėse, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Užimtumo kaitos atotrūkio koeficientas rodo, kiek kartų pasikeitė jaunimo užimtumo lygis, vienos grupės gyventojams pereinant iš vienos grupės į kitą (vyresnę) amžiaus grupę. Rodiklis apskaičiuotas kaip užimtumo lygio rodiklių santykis (lyginant gretimas vyresnę ir jaunesnę grupes). Analogiškai apskaičiuotas ir užimtųjų skaičiaus kaitos atotrūkio koeficientas.

3. Jaunimo užimtumo skirtumų kaitos įvertinimas šalyje pagal lytį ir amžių

Prieš ankstesnę pasaulinę ekonominę krizę jaunų vyrų užimtumas gana ilgą laiką augo itin sparčiai. Tačiau svarbu pažymėti, kad itin dideli vyrų užimtumo lygio praradimai nagrinėjamose amžiaus grupėse buvo stebimi 2010 m. dėl pasaulinės ekonominės krizės poveikio, nors jų užimtumas 2000–2005 m. laikotarpiu buvo žymiai išaugęs (4 pav.). Tuo tarpu vyresnio amžiaus jaunų vyrų užimtumas pradėjo mažėti jau antroje nagrinėjamo laikotarpio pusėje. Tačiau pirmoji šio nuosmukio pusė (ypač tarp 25–29 metų amžiaus vyrų) visai nėra susijusi su ekonominės raidos ciklų poveikiu, nes sumažėjimas prasidėjo dar ekonominio pakilimo metu. Nors po pasaulinės krizės (nuo 2011 m.) matomas itin ryškus jaunimo užimtumo augimo proveržis, tačiau 25–29 metų amžiaus vyrų grupėje jis buvo gerokai trumpesnis. Ekonominės raidos ciklų logikai beveik „nepakluso“ 35–39 metų vyrų užimtumas, nes pandemijos metu (2021 m.) jis beveik nesumažėjo (svyravo apie 89 proc. reikšmę). Todėl vyrų, perėjusių iš jaunimo amžiaus į vyresnę (35–39 metų amžiaus) grupę, užimtumas praėjusio dešimtmečio pabaigoje ir dabartinio dešimtmečio pradžioje tapo atsparesnis nepalankiems svyravimams.

⁵ Atitinkamas užimtumo lygio atotrūkio koeficientas pavaizduotas stulpeliais, o užimtųjų skaičiaus – linijine diagrama.

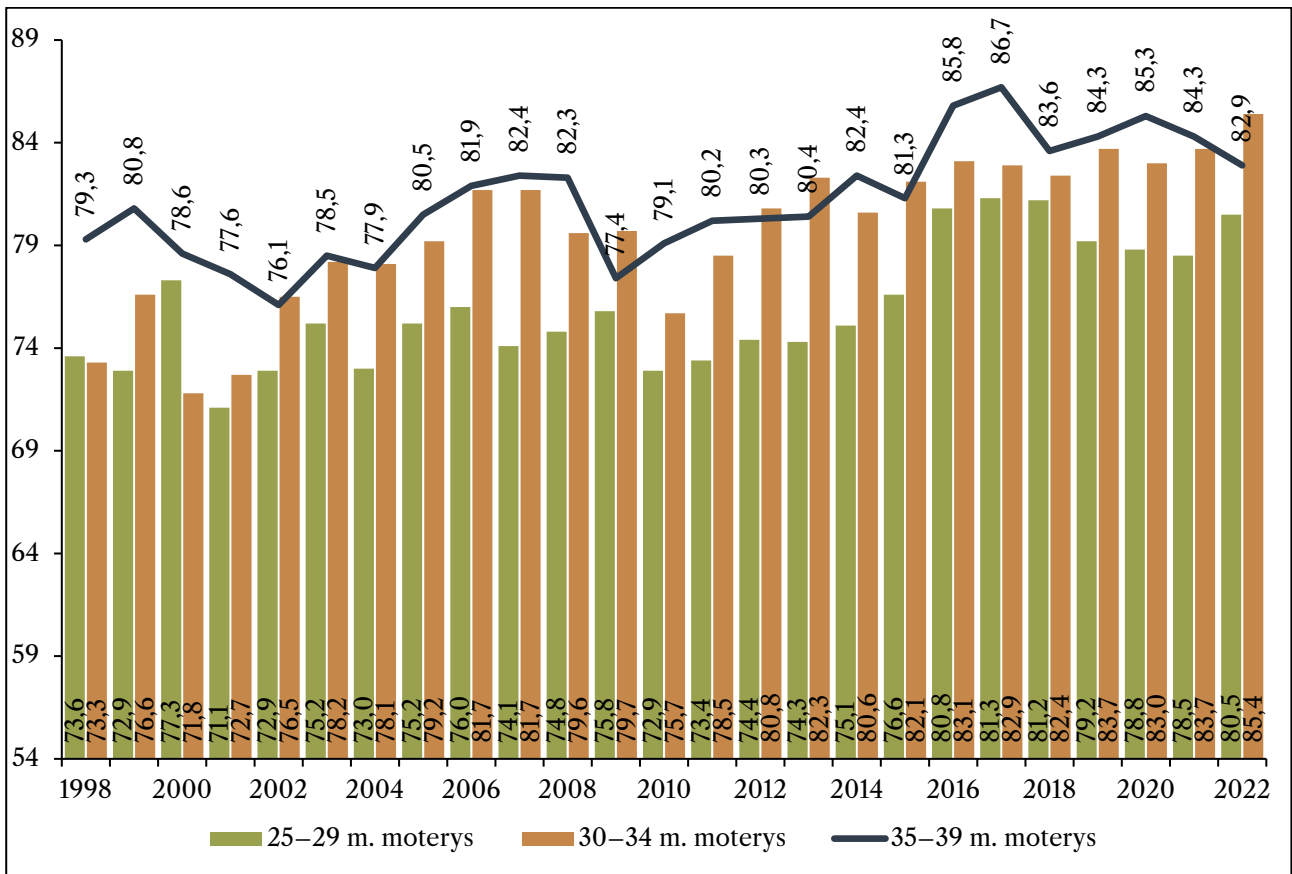

4 pav. Užimtumo lygio dinamika šalyje pagal 25–39 metų amžiaus vyrų grupes, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

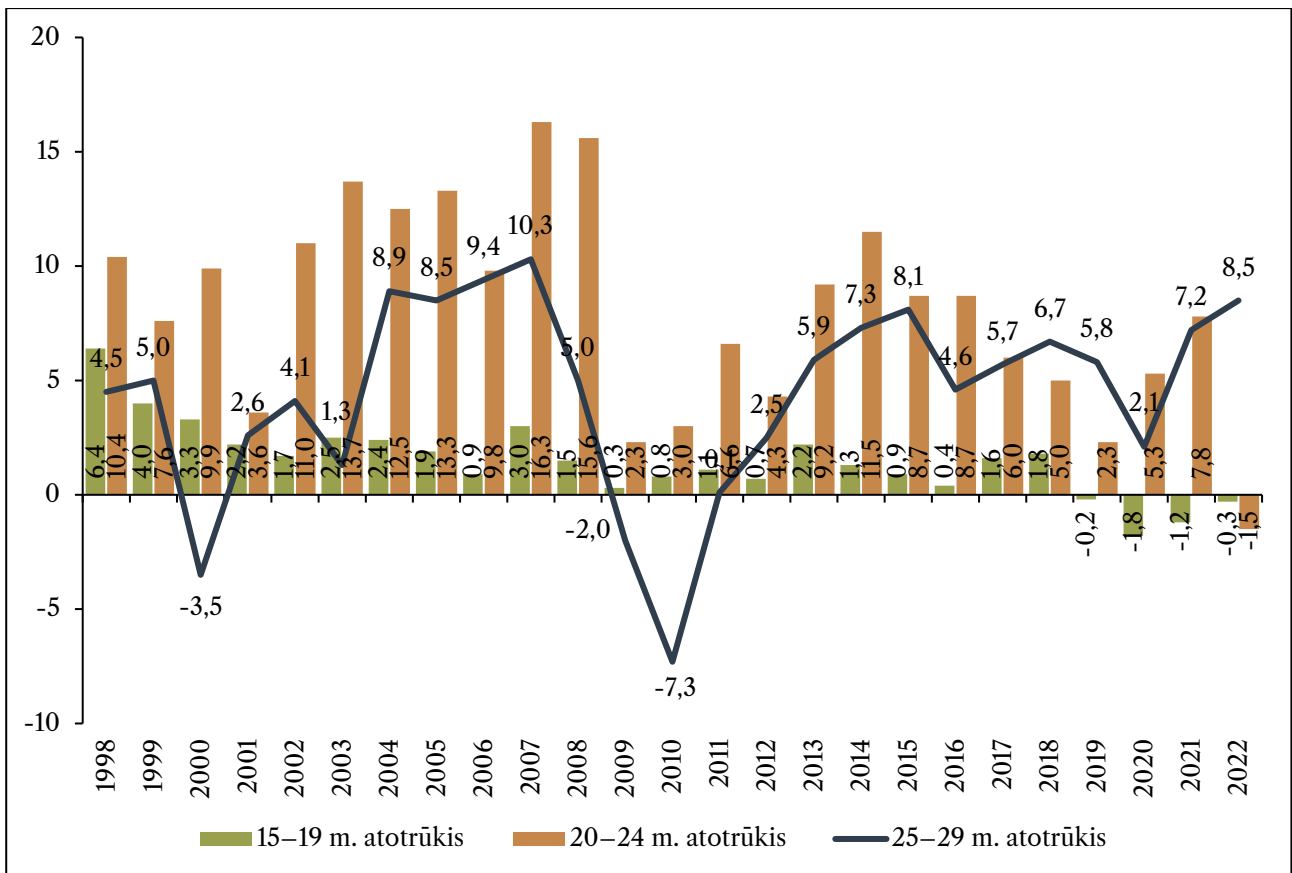
Panašiai keitėsi ir moterų užimtumas. Nuo praėjusio dešimtmečio vidurio egzistavo kiek didesnis užimtumo atotrūkis, moterims pereinant iš jaunimo amžiaus į vyresnę amžiaus grupę. Maksimalios moterų užimtumo reikšmės 25–29 metų amžiaus grupėje buvo pasiektos 2015–2017 m., 30–34 metų – 2022 m. (5 pav.). Tuo tarpu pandemijos krizė didelės įtakos šių amžiaus grupių moterų situacijai darbo rinkoje (ypač lyginant su vyrais) neturėjo. Moterų užimtumui didesnę įtaką galėjo turėti lanksčios užimtumo formos (darbas namuose ar ne visą darbo dieną ir pan.). Tradiciškai 30–34 metų amžiaus moterų užimtumas didesnis nei jaunesnėje jų amžiaus grupėje, egzistuoja tik viena išimtis 2001 m., kuri gali būti sąlygota ir atsitiktinių svyravimų poveikio. Panaši situacija 1998–2001 m. stebima ir vyrų amžiaus grupėse. Dažniausiai užimtumo lygio skirtumai 25–30 ir 31–34 metų amžiaus grupėse pagal lytį yra palyginami nežymūs. Todėl užimtumo augimo proveržis, jaunimui pereinant į vidutinę gyventojų amžiaus grupę, yra ribotas, esminis užimtumo lygio augimas stebimas jaunesnėse amžiaus grupėse (ypač 20–24 metų amžiaus grupėje).

Vienodėjant vyrų ir moterų užimtumo galimybėms, užimtumo lygio skirtumai pagal lytį ėmė mažėti. Tačiau, prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, šis rodiklis netgi augo. Ilgą laiką didžiausias užimtumo atotrūkis pagal lytį buvo 20–24 metų amžiaus grupėje. 2007 m. jis siekė net 16,3 proc. punkto (tiek vyrų užimtumas buvo didesnis nei moterų), vėliau (iki 2009 m.) jis labai sumažėjo. Nuo praėjusio amžiaus vidurio stebima atotrūkio mažėjimo tendencija, nors ji neapima jauniausio (15–19 metų) amžiaus jaunimo. Tačiau jaunimo užimtumo lygio diferenciacija pagal lytį mažėjo labai netolygiai, nes labai priklausė nuo ekonominės raidos ciklų poveikio. Ekonominių pakilimų metais skirtumas tarp moterų ir vyrų užimtumo gerokai padidėdavo, o kriziniais laikotarpiais sumažėdavo. Dėl ekonominių krizių laikotarpių poveikio 2000 ir 2010 m. šis atotrūkis 25–29 metų amžiaus grupėje netgi buvo neigiamas. Kitaip tariant, moterų užimtumas viršijo vyrų užimtumą (6 pav.).

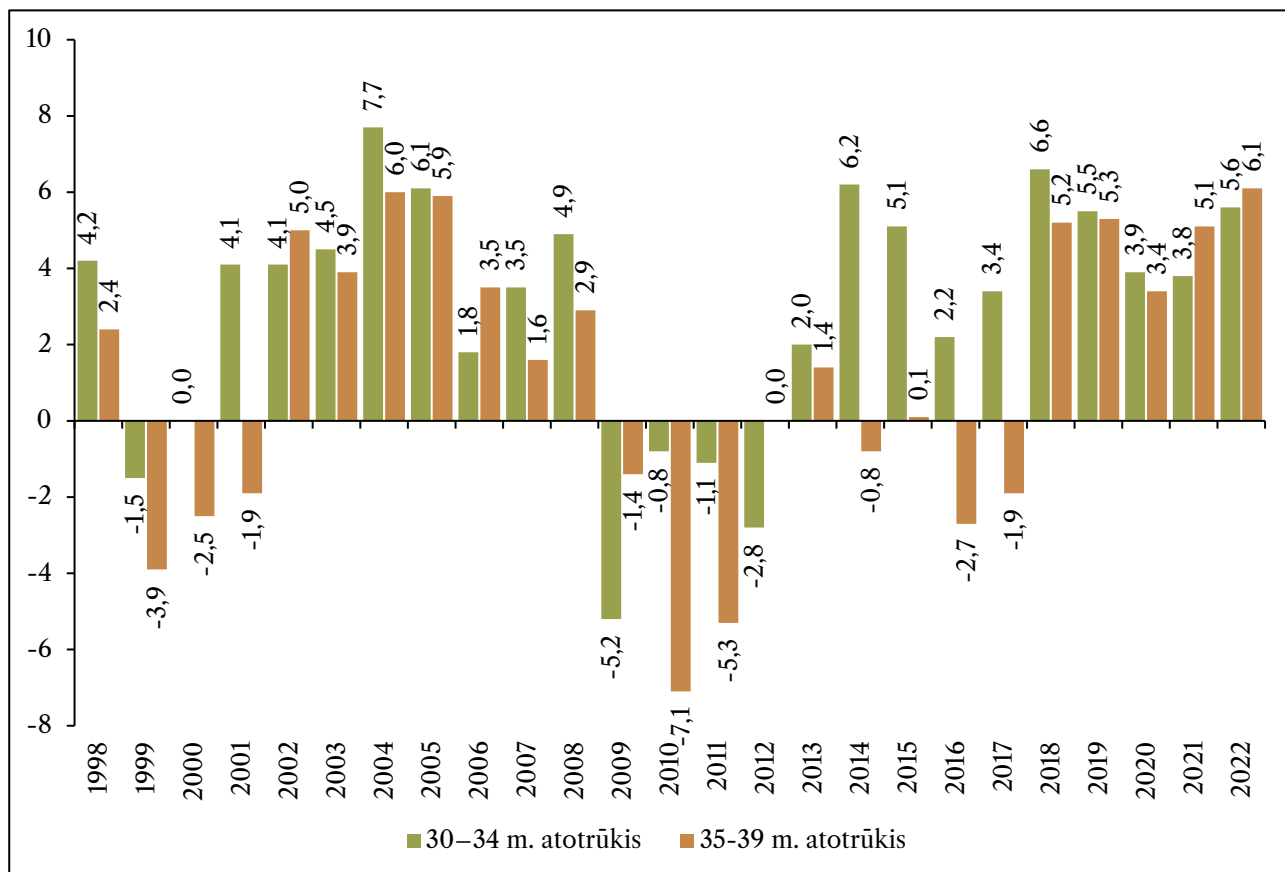

5 pav. Užimtumo lygio dinamika šalyje pagal 25–39 metų amžiaus moterų grupes, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

6 pav. Vyrų ir moterų užimtumo lygio atotrūkis 15–29 metų amžiaus gyventojų grupėse, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc. punktais)

Ilguoju laikotarpiu stebimi statistiniai duomenys neleidžia mums teigti, jog jaunimui pereinant iš 30–34 metų amžiaus į vidutinę amžiaus grupę, vyrų ir moterų užimtumo lygio atotrūkis sumažėjo, nors per tą laiką galimi itin žymūs šio rodiklio svyravimai. Gana ilgai 30–39 metų amžiaus grupių vyrų užimtumas viršijo moterų, nors atskirais laikotarpiais stebima atvirkštinė situacija – moterų užimtumas viršijo vyrų (7 pav.). Aukštesnis moterų užimtumas dėl ekonominių krizių poveikio dėsningas reiškinys, kadangi nuosmukių metais daugiausia darbo vietų pavyksta išlaikyti paslaugų sektoriuje, kur moterų užimtumas yra didesnis, tačiau 35–39 metų amžiaus grupėje 2014 ir 2016–2017 m. stebimas neigiamas vyrų ir moterų užimtumo rodiklių atotrūkis, kuris vyko ir ekonominio pakilimo metu, ir greičiausiai gali būti priskirtas atsitiktinio pobūdžio svyravimams.

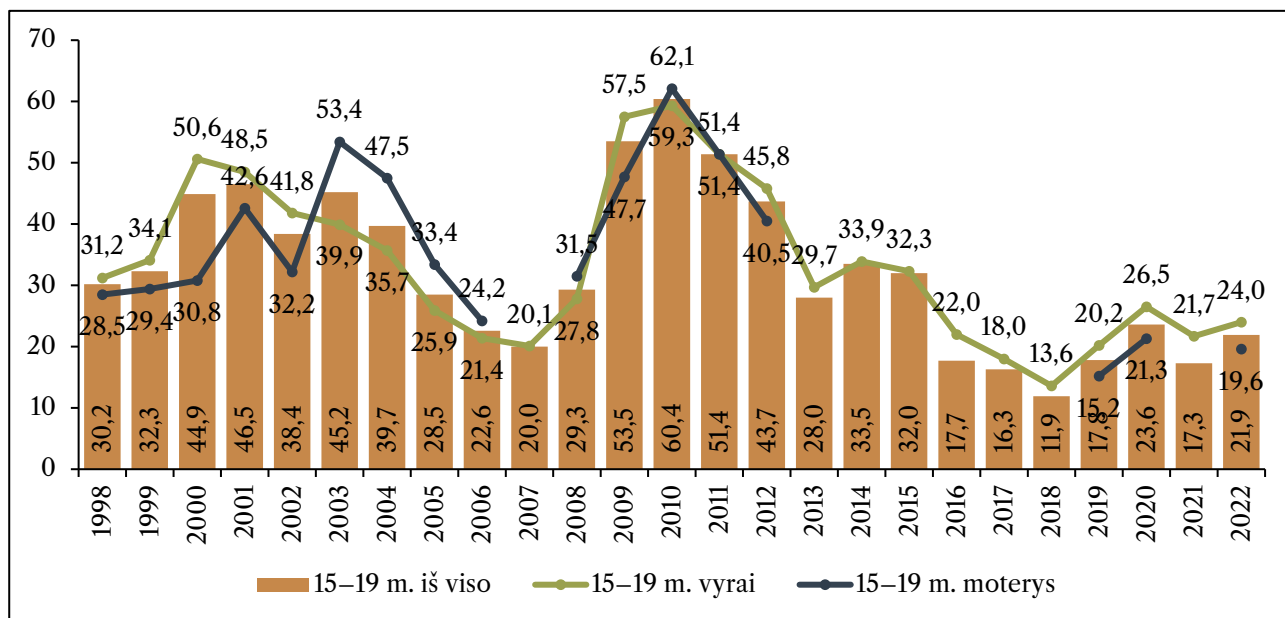
7 pav. Vyrų ir moterų užimtumo lygio atotrūkis 30–39 metų amžiaus gyventojų grupėse (proc. punktais)

4. Jaunimo nedarbo kaitos skirtumų įvertinimas šalyje pagal amžių ir lytį

Statistiniai duomenys rodo, kad jaunimo nedarbo bangavimai labai susiję su šalies ekonominės raidos ir darbo rinkos raidos ciklais. Rekordinį nedarbą jauniausioje jaunimo amžiaus grupėje formaliai galima paaikškinti profesinės kvalifikacijos ir darbinės patirties stoka. „Negatyvi statistika“ dėl ekonominių krizių poveikio buvo ištis įspūdinga. Dėl Rusijos krizės įtakos 2000–2003 m. darbo neturėjo apytikriai keturi dešimtadaliai jauniausioje amžiaus grupėje esančių darbo išteklių, dėl ankstesnės pasaulinės krizės poveikio (2010 m.) – net apie šeši dešimtadaliai. Dar aukštesnis atskirais metais buvo 15–19 metų jaunų merginų nedarbas (2003 ir 2010 m.). Nepaisant to, dalies jauniausio amžiaus žmonių nedarbą galima interpretuoti kaip laikiną perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką būklę. Susirūpinimą kelia tai, kad daliai jaunimo šis laikotarpis gali žymiai užsitęsti. Tačiau jaunų žmonių, kurie ilgą laiką užsibūna tarp nedarbančiųjų, išlieka santykinai mažiau nei kitų amžiaus grupių bedarbių. Valstybės duomenų agen-

tūros duomenimis, jaunų (15–24 metų amžiaus) ilgalaikių bedarbių dalis siekė 22,4 proc., tuo tarpu šio rodiklio šalies vidurkis buvo gerokai didesnis – siekė net 37,4 proc.

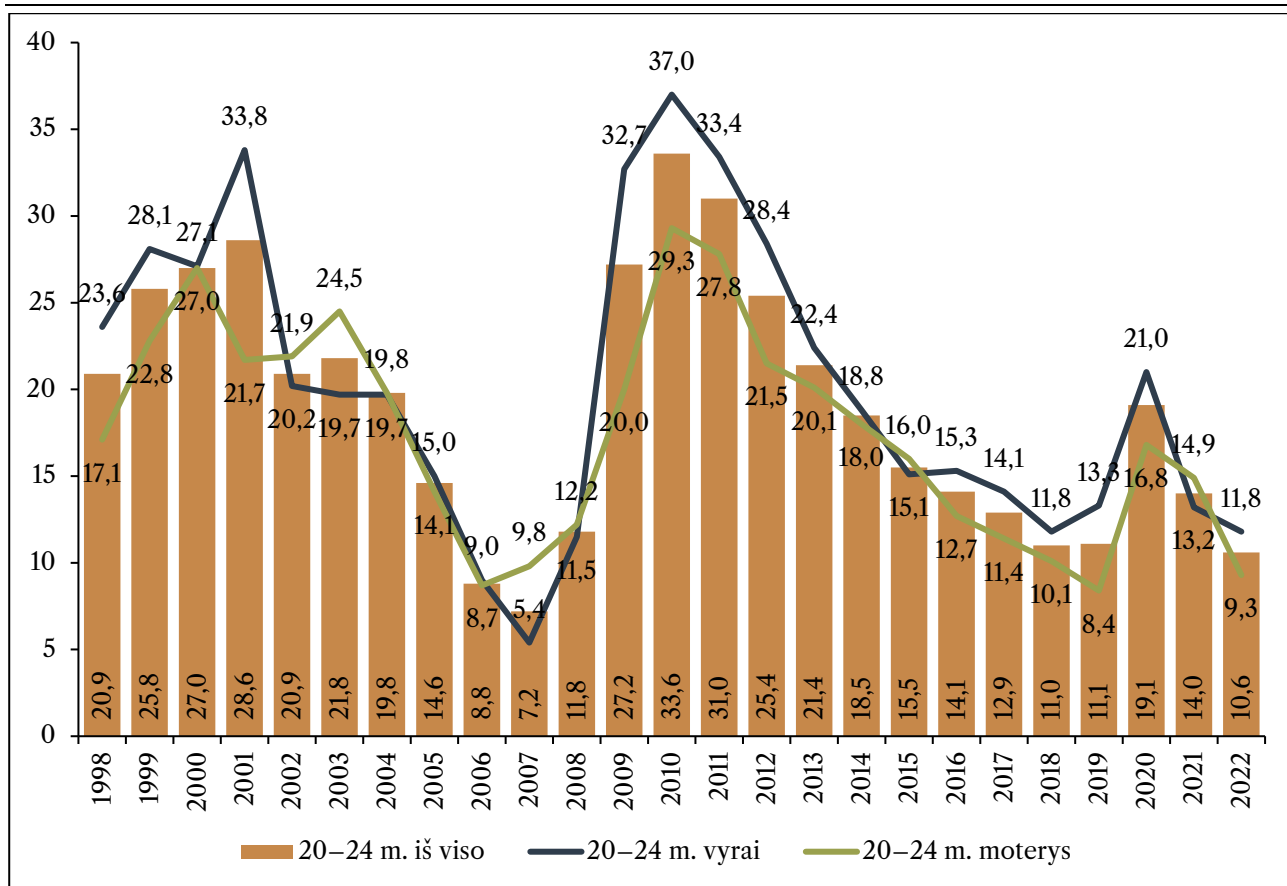
Didelių nedarbo lygio skirtumų pagal lytį jauniausioje šalies gyventojų amžiaus grupėje nebuvo nustatyta. Nepaisant to, kad trūksta patikimų duomenų, iš netiesioginės analizės rezultatų galima teigti, kad nuo praėjusio dešimtmečio vidurio ir pastaraisiais metais šio amžiaus moterų nedarbas buvo jau kiek aukštesnis nei vyrų, kadangi vyrų nedarbas buvo aukštesnis už bendrą šio rodiklio vidurkį šalyje (8 pav.).

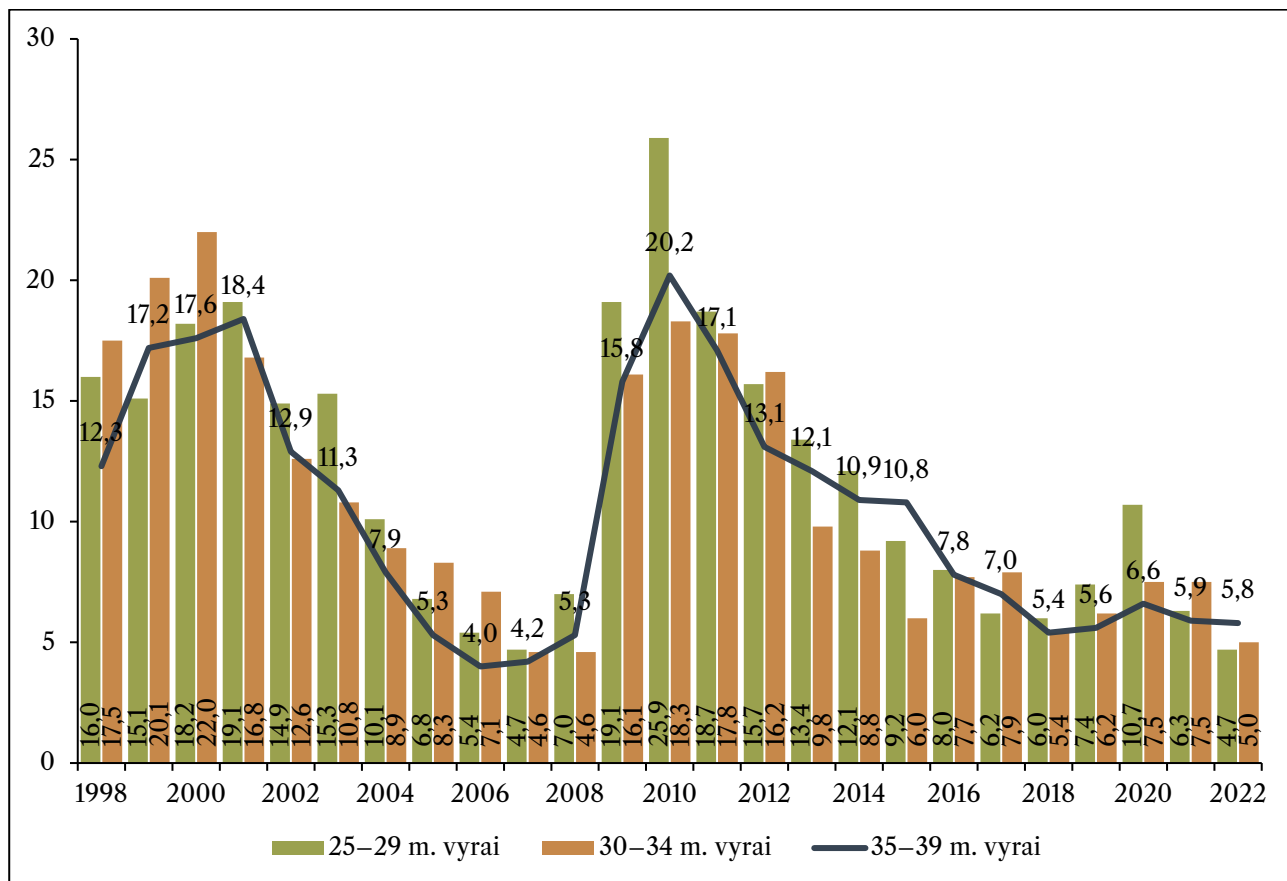
8 pav. 15–19 metų amžiaus jaunimo nedarbo lygio dinamika šalyje, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Gana didelė dalis jaunimo, pereinančio iš 15–19 metų į vyresnę amžiaus grupę, pagerinusi savo integracijos istoriją, sugebėjo sėkmingai įsitvirtinti darbo rinkoje, nors 20–24 metų amžiaus jaunimo nedarbo lygis išliko vis dar tradiciškai aukštas (ypač ekonominių krizių metu). Beveik visą laiką vyrų nedarbo lygis šioje grupėje buvo aukštesnis nei moterų. Tačiau didesni nedarbo lygio diferenciacijos skirtumai stebimi dėl ekonominių nuosmukių įtakos. Didžiausias nedarbo lygio skirtumas šioje amžiaus grupėje buvo 2009 m., kai, sumažėjus darbo vietų skaičiui pramonės ir statybų sektoriuose, vyrų nedarbas augo greičiau nei moterų. Įprastai vyrų ir moterų nedarbo lygio tendencijų kryptys šioje jaunimo amžiaus grupėje sutapdavo. Tačiau galima pastebėti ir trumpalaikių išimčių, kai 1999–2000 m. ir 2000–2001 m., 2006–2007 m., 2018–2019 m. stebimų pokyčių kryptys buvo priešingos (9 pav.).

Atskirose jaunų vyrų amžiaus grupėse nedarbo lygio skirtumai labiausiai išryškėjo ekonominių krizių poveikio darbo rinkai metais. Kitais laikotarpiais nedarbo lygio skirtumai buvo dažniausiai gerokai mažesni. Beveik visą stebimą laikotarpį jaunesnių vyrų nedarbas 25–29 metų amžiaus grupėje buvo aukštesnis nei vyresnių 30–34 metų amžiaus vyrų. Nors tiek stebimo laikotarpio pradžioje (iki 2000 m.), tiek jo pabaigoje (2021–2022 m.) brandesnio amžiaus jaunų vyrų nedarbas buvo aukštesnis (10 pav.). Pastaruosius nukrypimus paaiškinti būtų sudėtinga. Tačiau galima įsivesti prielaidą, kad stebimus nedarbo nukrypimus pagal amžių lemia atskirų jaunimo demografinių grupių profesinės kvalifikacinės struktūros skirtumai. Aukščiausias 25–29 metų vyrų nedarbas buvo 2010 m. (25,9 proc.), 30–34 metų vyrų – 2000 m. (22 proc.). Ekonomikos perkaitimo metais tiek 25–29, tiek 30–34 metų jaunų vyrų, tiek šio amžiaus moterų darbas pasiekė minimalią ribą (2007 ir 2022 m.) ir jo skirtumai pagal amžių buvo minimalūs.

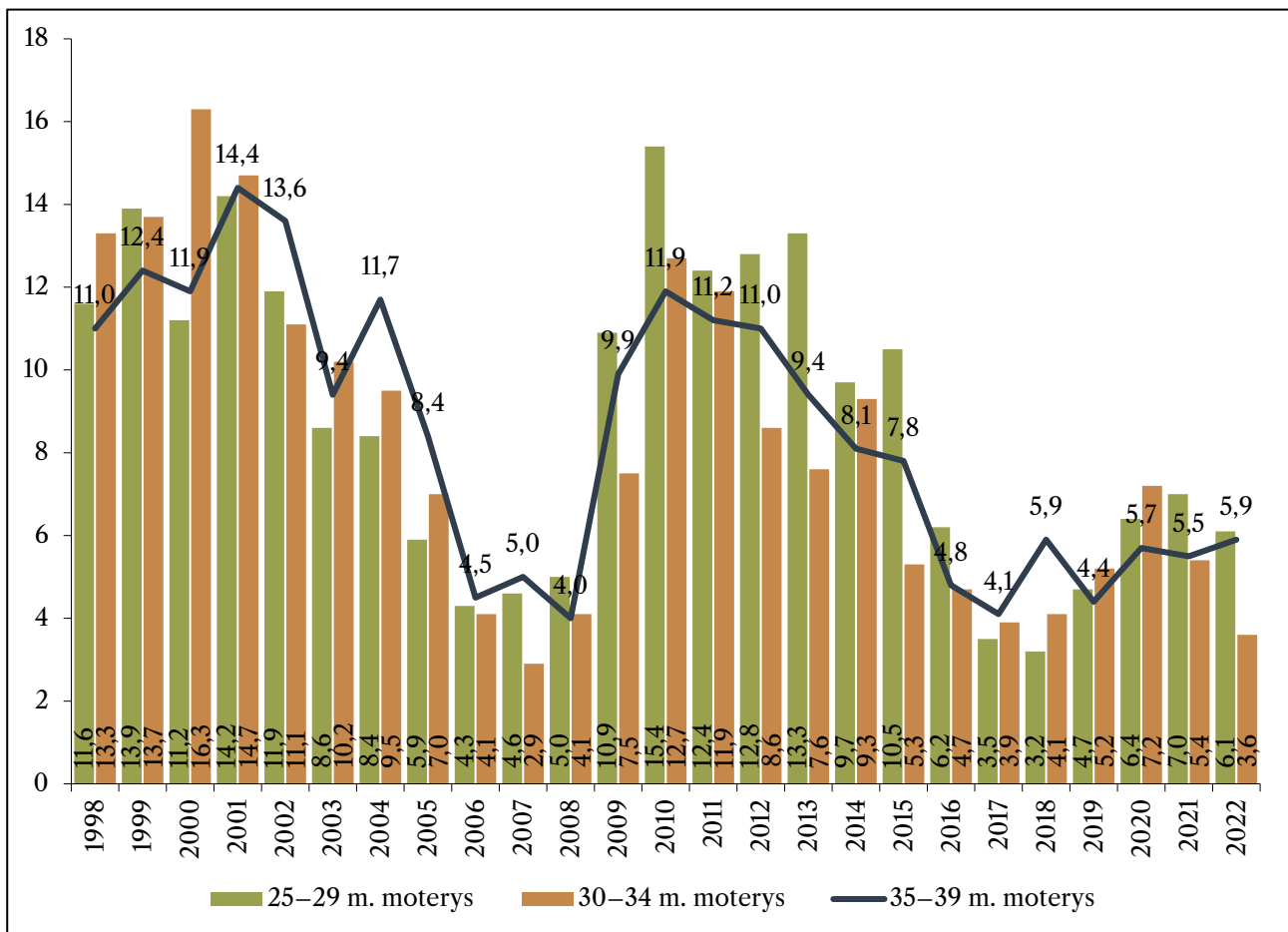

9 pav. 20–24 metų amžiaus jaunimo nedarbo lygio dinamika šalyje pagal lytį, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

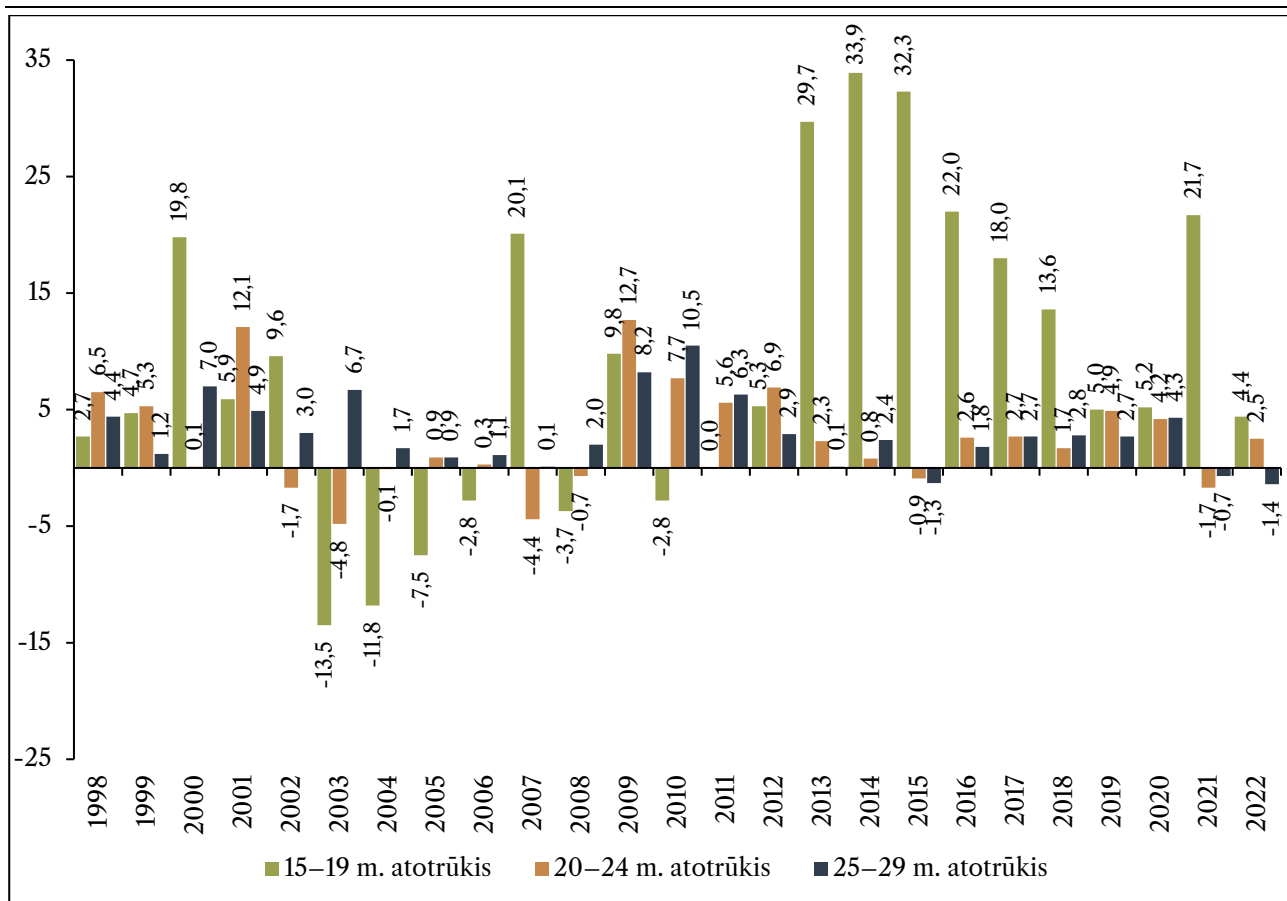
10 pav. Nedarbo lygio dinamika šalyje pagal 25–39 metų amžiaus vyrų grupes, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Vyresnio amžiaus jaunų moterų, kaip ir vyrų, nedarbas buvo aukštesnis 1998–2020 m. laikotarpiu, nors jo pabaigoje tokia padėtis buvo stebima tik pandemijos krizės laikotarpiu (2020 m.). Nepaisant to, tradiciškai jaunesnių moterų nedarbas 25–29 metų amžiaus grupėje buvo aukštesnis nei vyresnių (30–34 metų amžiaus) moterų. Aukščiausias 25–29 metų moterų nedarbas buvo 2010 m. (15,4 proc.), 30–34 metų – 2000 m. (16,3 proc.) (11 pav.). Tačiau priešingai nei vyrų atveju, jaunų moterų nedarbo skirtumai pagal amžių dažniausiai būdavo žymiai mažesni. Kitas skirtumas yra tas, kad netgi ankstesniu situacijos darbo rinkoje gerėjimo laikotarpiu įvairaus amžiaus jaunų moterų nedarbo lygis laikinai išaugdavo, tuo tarpu jaunų vyrų nedarbas nuolat mažėjo. Todėl galima teigti, kad vyresnio amžiaus jaunų moterų situacija darbo rinkoje nėra stabili, nors jų nedarbas įprastai yra žemesnis už vyrų. Nepakankamai stabilią jaunų moterų padėtį darbo rinkoje galima paaiškinti tuo, jog joms sudėtinga derinti mažų vaikų auginimą su jų darbinės integracijos galimybėmis.

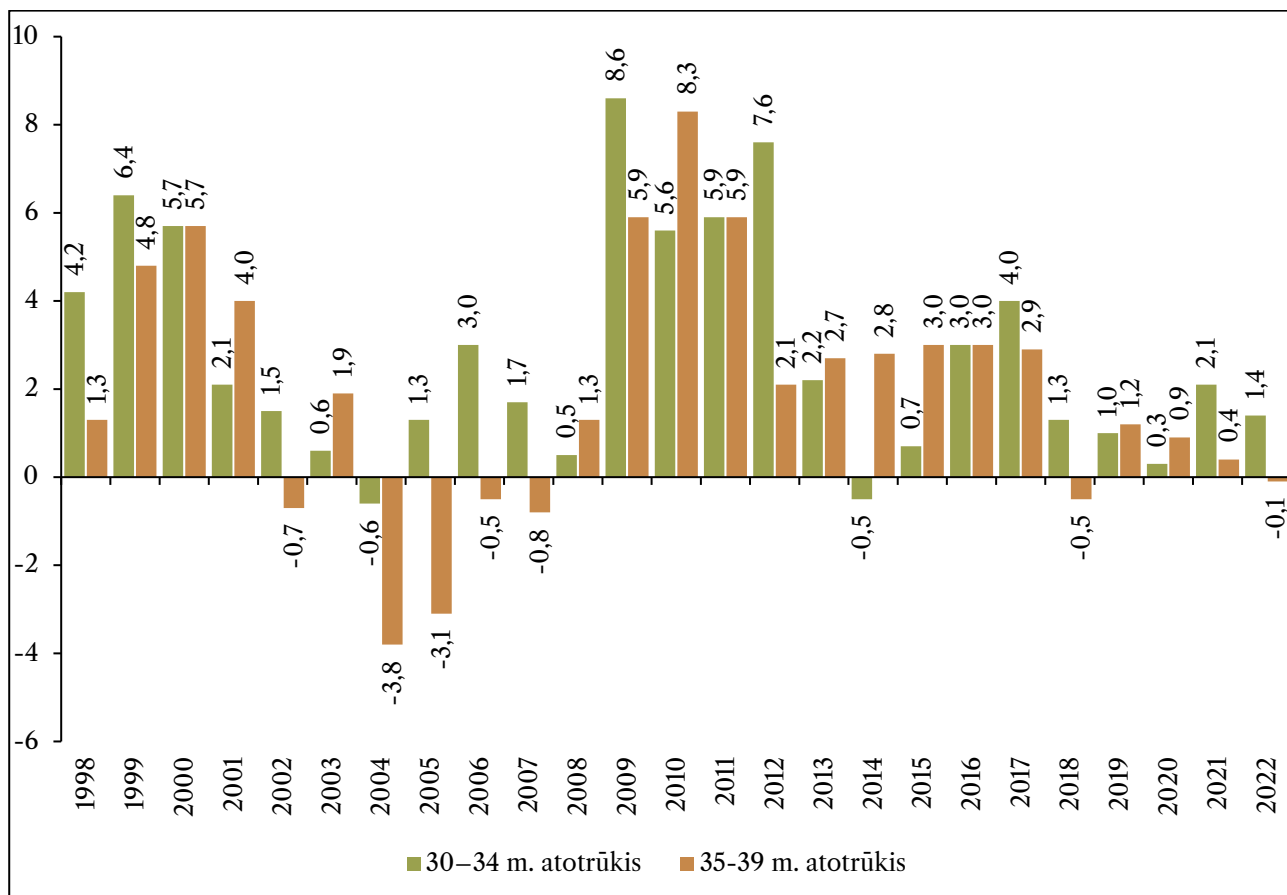

11 pav. Nedarbo lygio dinamika šalyje pagal 25–39 metų amžiaus moterų grupes, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Plačiau paanalizuokime vyrų ir moterų nedarbo lygio atotrūkio rodiklį, kuris yra vienas iš svarbesnių situacijos darbo rinkoje diferenciacijos kriterijų pagal lytį. Jis rodo, keliais proc. punktais vyrų nedarbo lygis didesnis už moterų. Įprastai jaunų vyrų nedarbo lygis aukštesnis už moterų, nors atskirais laikotarpiais stebima ir atvirkštinė tendencija (12 pav.). Dažniausiai didesni skirtumai išryškėja kriziniais laikotarpiais, tačiau jauniausioje amžiaus grupėje (15–19 metų amžiaus gyventojams) šis dėsniumas negalioja. Didžiausi jaunimo nedarbo lygio skirtumai buvo 15–19 metų amžiaus grupėje, tačiau bendram jaunimo nedarbo skirtumui pagal lytį jų įtaka yra palyginti nežymi. Nepaisant to, 2013–2015 m. laikotarpiu šie skirtumai buvo itin žymūs (siekiė apie 30 proc. punktų).

12 pav. Vyrų ir moterų nedarbo lygio atotrūkis 15–29 metų amžiaus gyventojų grupėse (15–19, 20–24, 25–29 metų amžiaus) (proc. punktais)

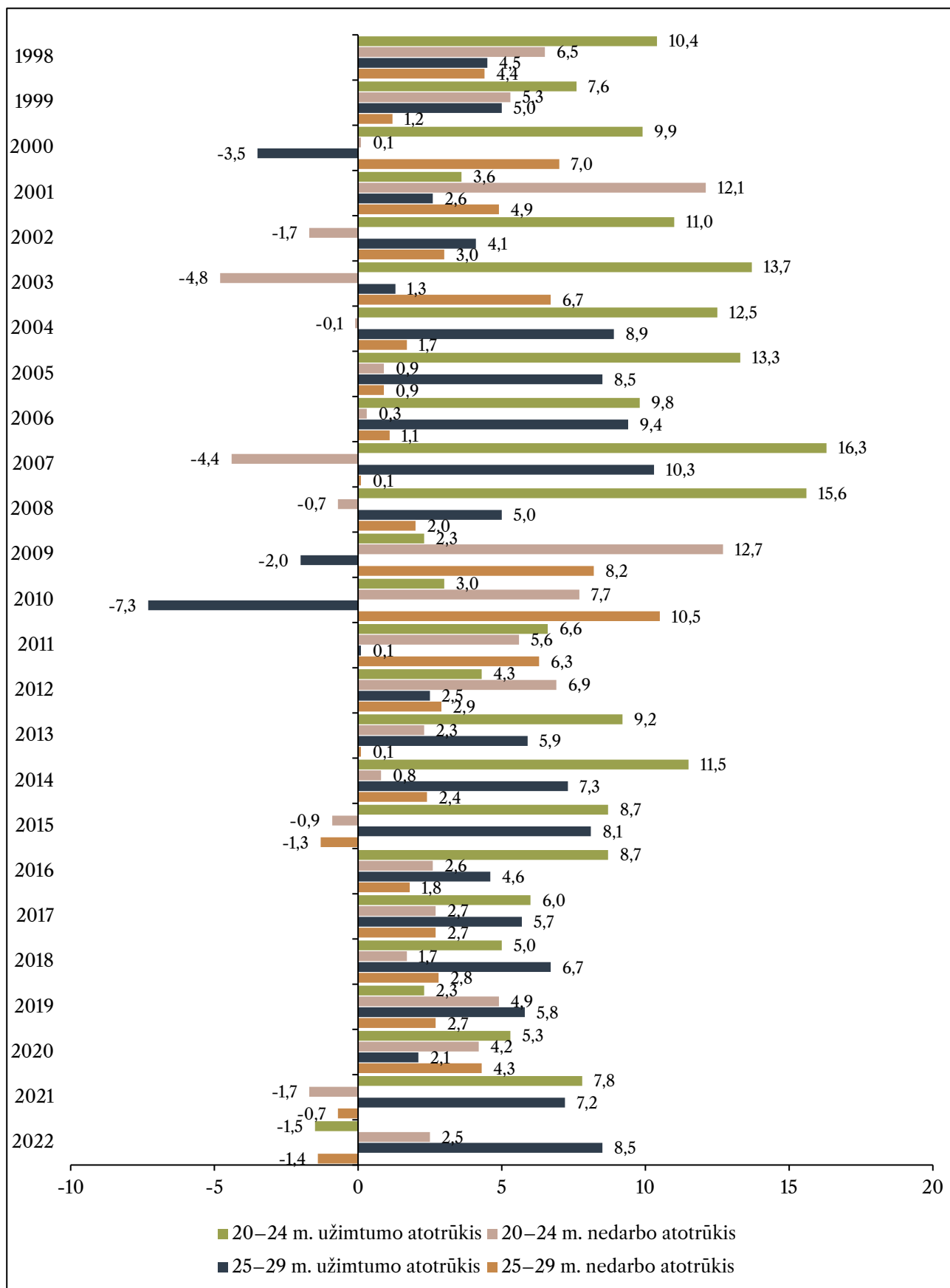
13 pav. Vyrų ir moterų nedarbo lygio atotrūkis 30–39 metų amžiaus gyventojų grupėse (proc. punktais)

Didžiausias vyrų ir moterų nedarbo lygio atotrūkis 30–39 metų amžiaus grupėse buvo ankstesnės pasaulinės krizės metu ir po jos (2009–2012 m.) (13 pav.). Tai paaiškinama darbo vietų stoka pramonės, statybos ir transporto sektoriuose, kur dirbo daugiausia vyrai. Pastarieji itin nukentėjo dėl ekonominės krizės poveikio. Kiek panašią situaciją matome Rusijos krizės metu arba kelerius metus po jos, nors jos mastai buvo mažesni. Po 2012 m. stebime žymų nedarbo diferenciacijos mažėjimą pagal lytį, nors ši tendencija nėra tiesinio pobūdžio, nes atskirais laikotarpiais demografiniai nedarbo skirtumai vėl išaugdavo. Vienais laikotarpiais nedarbo skirtumai pagal lytį buvo aukštesni vyresnėje amžiaus grupėje, kitais – jaunesnėje. 2018–2020 m. priartėta prie faktinės nedarbo lygio lygybės, kai nedarbo lygis šiose amžiaus grupėse beveik nepriklausė nuo lyties. Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo nedarbo lygio rodiklio diferenciacija pagal amžių jaunimo amžiaus grupėse per pastaruosius 5 metus buvo itin žema, išimtis 15–19 metų amžiaus grupė, kur egzistuoja didesnė nukrypimų rizika.

Detaliau palyginkime užimtumo nedarbo skirtumų kaitą pagal lytį Lietuvoje atskirose tikslinėse jaunimo amžiaus grupėse. Viena iš paradoksalių situacijų, kai įvairiais laikotarpiais vyrų užimtumas ir nedarbas yra didesnis už atitinkamus moterų rodiklius. Iš pirmo žvilgsnio tai gana paini situacija, todėl šių skirtumų analizė reikalauja daugiau kompleksinio požiūrio į darbo išteklių kaitą atskirose demografinėse gyventojų grupėse. Net jeigu užimtų vyrų atskirose amžiaus grupėse didesnis kiekis nei užimtų moterų, tai dar nereiškia, kad tiek pat turi būti didesnis bedarbių moterų skaičius, kadangi vyksta nuolatinis darbo išteklių judėjimas ne tik tarp nedarbo ir užimtumo, bet ir dalis jų papildo ekonomiškai neaktyvių gyventojų gretas. Be to, vyksta ir atvirkščias jų judėjimas, nes darbo ištekliai papildomi ekonomiškai neaktyviais žmonėmis. Mūsų atveju vyksta jaunų žmonių perėjimas iš švietimo sistemos į ekonomiškai aktyvią gyventojų grupę. Todėl nagrinėjamas „tariamas paradoksas“, kai atskirais laikotarpiais vyrų užimtumas ir nedarbas didesnis nei atitinkamas moterų rodiklis, visų pirma tai paaiškinama aukštesniu vyrų aktyvumo lygiu. Aukštesnis užimtumas ir nedarbas jaunų vyrų 20–24 metų amžiaus grupėje buvo beveik per visą 2009–2021 m. laikotarpį. Bene ryškiausias aukštesnio jaunų vyrų aktyvumo laikotarpis 25–29 metų amžiaus grupėje buvo 2004–2007 metais. Didžiausias 20–24 metų amžiaus jaunimo užimtumo atotrūkis pagal lytį vyrų naudai buvo stebimas 2007 m. (16,3 proc. punkto), atitinkamai ir 25–29 metų amžiaus grupėje (10,3 proc. punkto) yra siejamas su ekonominiu pakilimo laikotarpiu, tuo tarpu didžiausias nedarbo atotrūkis 20–24 metų amžiaus jaunimo grupėje 2001 ir 2009 m. yra susijęs su ankstesnių ekonominių krizių poveikiu, kai santykinai didelė dalis vyrų prarado darbą, prasidėjus tradicinių gamybinių šakų (pramonės, statybos, transporto ir žemės ūkio) nuosmukiui, kur daugiausia dirbo vyrai. Svarbu pastebėti, kad dėl pasaulinės ekonominės krizės netekę darbo brandesnio amžiaus jauni vyrai (25–29 metų) 2010 m. gerokai pagrausimo bedarbių gretas (vyko daugiausia tiesioginis jų perėjimas iš užimtumo į nedarbą aplenkiant neaktyvių gyventojų grupę, todėl neigiamas šios grupės jaunimo užimtumo atotrūkis pagal lytį sąlygojo teigiamą nedarbo atotrūkio pokytį pagal amžių aplenkiant ekonomiškai neaktyviusius). Vadinasi, teigiamas nedarbo atotrūkio maksimumas pagal lytį 2010 m. atitiko analogišką neigiamą užimtumo skirtumo maksimumą.

Kitokią situaciją matome 2010 m. 20–24 metų amžiaus jaunimo grupėje, kai užimtumo ir nedarbo atotrūkis abiem atvejais stebimas teigiamas (14 pav.). Tikėtina, kad didesnė dalis darbo netekusio jaunimo perėjo į ekonomiškai neaktyvių gyventojų kategoriją, siekdami įgyti paklausesnę profesiją. Kaip rodo patirtis, jaunesnio amžiaus jaunimo grupėje vyksta ilgalaikis intensyvesnis darbo išteklių judėjimas iš nedarbo į švietimo sistemą arba profesinį mokymą, pereinant į ekonomiškai neaktyvių gyventojų kategoriją. Todėl jaunesnio amžiaus jaunimo užimtumo sumažėjimas toli gražu automatiškai neapspre-

džia nedarbo padidėjimo. Kitokia situacija yra vyresnėse amžiaus grupėse, kur siekiant įgyti paklausia profesiją, perėjimai iš užimtumo arba nedarbo į profesinį mokymą arba švietimo sistemą gerokai retesni.

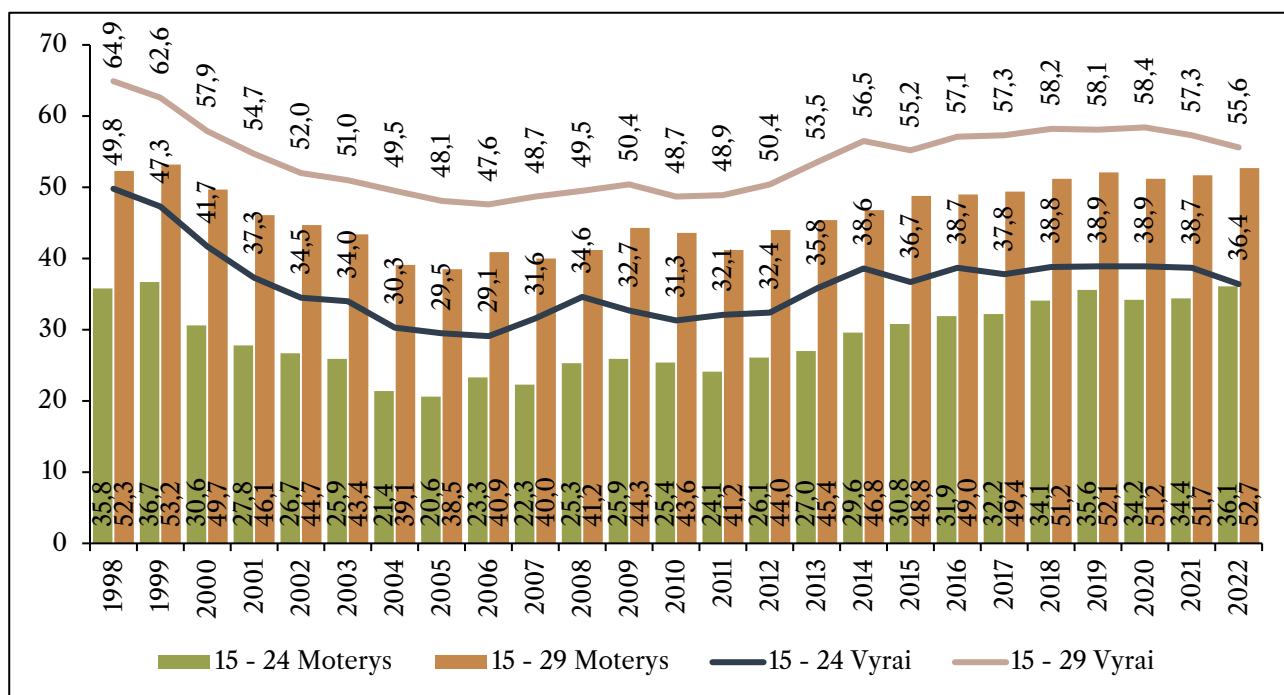

14 pav. Vyrų ir moterų užimtumo ir nedarbo lygio atotrūkių pagal lytį palyginimas atskirose jaunimo amžiaus grupėse (proc. punktais)

5. Tikslinių grupių padėties darbo rinkoje palyginimas pagal lytį 15–24 ir 15–29 metų amžiaus grupėse

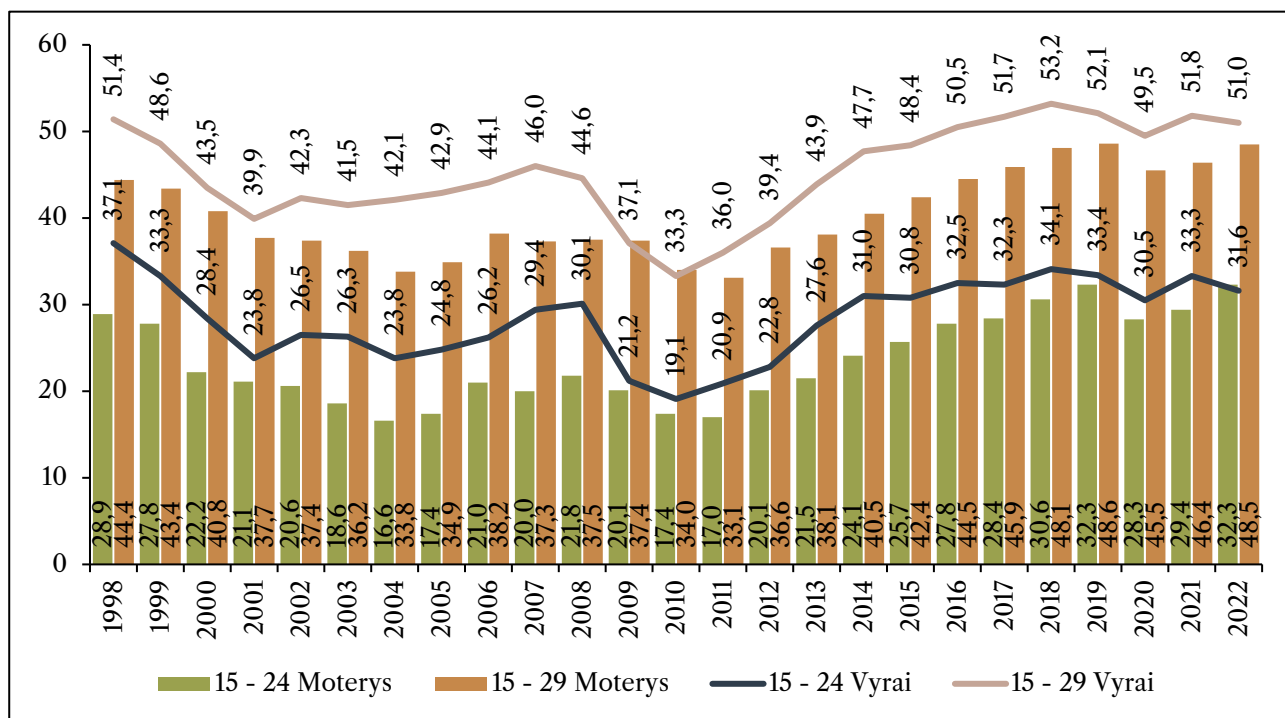
Kaip matome iš žemiau pateiktos diagramos, aktyvumo rodiklių pokyčiai paaiškina anksčiau stebėtus tikslinių grupių užimtumo ir nedarbo skirtumus pagal lytį. Tradiciškai jaunų vyrų aktyvumas buvo gerokai aukštesnis nei moterų. Tačiau pastaraisiais metais stebimi skirtumai labai sumažėjo. Maksimalus jaunų vyrų aktyvumas buvo laikotarpio pradžioje. 1998 m. 15–29 metų amžiaus vyrų aktyvumas siekė apytikriai du trečdalius darbo jėgos, o 15–24 metų vyrų – pusę. Itin žymus šio rodiklio nuosmukis jaunimo amžiaus grupėse pagal lytį šalyje stebimas iki ankstesnės pasaulinės ekonominės krizės (2008 m.). Tačiau jaunų vyrų aktyvumas vėliau taip ir nepasiekė maksimalaus pradinio lygio. Gerokai sparčiau nuo 2009 m. didėjo tik jaunų moterų aktyvumas. Sudėtinga atskirų amžiaus grupių jaunų vyrų aktyvumo situacija buvo stebima nuo pandemijos krizės metų (2020 m.), nes šio rodiklio reikšmė ėmė mažėti, tuo tarpu jaunų moterų aktyvumas 2020 m. ir vėliau augo toliau. Ši pozityvi tendencija yra gana prieštaringo pobūdžio, nes vis labiau aktyvėjantis jaunų moterų įsitraukimas į darbo rinką ir siekimas karjeros gali turėti neigiamą įtaką gimstamumo rodiklio dinamikai šalyje. Valstybės duomenų agentūros duomenimis, suminis gimstamumo koeficientas šalyje sparčiau pradėjo mažėti 2019–2021 m. (nuo 1,61 iki 1,34 vaiko). Šiuo laikotarpiu jaunų moterų aktyvumo rodiklis dar labiau priartėjo prie analogiško vyrų aktyvumo rodiklio (15 pav.).

15 pav. 15–24 ir 15–29 metų amžiaus jaunimo aktyvumo rodikliai pagal lytį Lietuvoje, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Tikslinių jaunų vyrų grupių užimtumas buvo didesnis nei jaunų moterų beveik per visą stebimą laikotarpį. Tačiau 15–29 metų amžiaus moterų ir vyrų užimtumo kreivės persikirto 2010-aisiais. Tais metais, dėl pasaulinės krizės įtakos gerokai sumažėjus darbo vietų skaičiui, vyrų užimtumas buvo žemesnis už moterų. Mažesnę įtaką ši ekonominė krizė turėjo 15–24 metų amžiaus jaunimo užimtumo skirtumams, nes šio amžiaus vyrų užimtumas išliko didesnis nei moterų per šį darbo rinkos nuosmukio laikotarpį. Nepaisant to, įprastinėmis ekonominio augimo sąlygomis vyrų užimtumas viršijo moterų. Vėl susiformavo „tradicinė“ vyrų ir moterų užimtumo pusiausvyra, kuri galėjo būti pažeista ekonominių krizių lai-

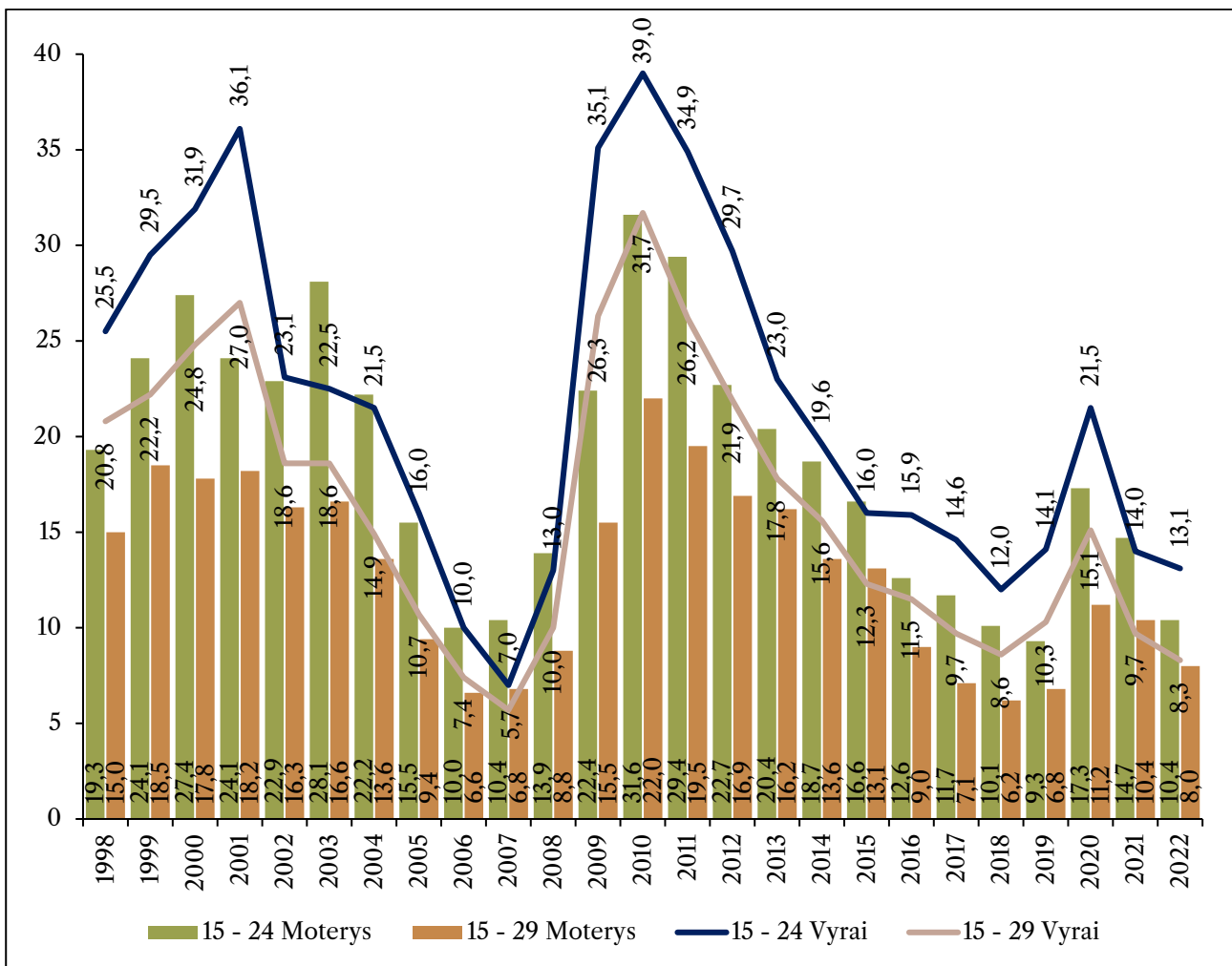
kotarpiais (16 pav.). Tačiau antroje praeito dešimtmečio pusėje jaunimo užimtumo augimą tikslinėse grupėse faktiškai lėmė moterų užimtumo augimas. Nepaisant to, situacija pradėjo sparčiau keistis šiame dešimtmetyje, nes jaunų moterų užimtumo raidos rodikliai buvo žymiai palankesni nei jaunų vyrų. 2022 m. 15–24 metų moterų jaunimo užimtumo rodiklis pirmą kartą viršijo vyrų.

16 pav. 15–24 ir 15–29 metų amžiaus jaunimo užimtumo rodikliai pagal lytį Lietuvoje, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Jau minėta, kad jaunimo užimtumo skirtumai pagal lytį glaudžiai susiję su gyventojų aktyvumo diferenciacijos pasiskirstymu pagal amžių. Todėl dėl didesnio vyrų aktyvumo jaunų vyrų nedarbo lygis dažniausiai viršydavo analogišką moterų nedarbo rodiklį (17 pav.). Ekonominių krizių metais vyrų nedarbas gerokai viršijo moterų nedarbą (ypač 2010 m.). Tačiau laikinai pasikeitus konjunktūrai ekonominio pakilimo laikotarpiais, trumpuoju laikotarpiu moterų nedarbas viršijo vyrų nedarbą (15–24 metų amžiaus grupėje – 2002–2003 m., 2007 ir 2021 m.; 15–24 metų amžiaus grupėje – 2007 ir 2015 m.).

Iš aktyvumo lygio skirtumų pagal lytį matyti, kad užimtumo pokyčiai gali būti nesusiję su nedarbo lygio svyravimais, kurie galioja įprastinės logiškai pagrįstos atvirkštinės šių rodiklių tarpusavio priklausomybės atveju. Ypač ryškūs tikslinių grupių vyrų nedarbo svyravimai. Antai 15–24 metų amžiaus vyrų nedarbo lygio svyravimo amplitudė, pereinant nuo šalies ekonomikos perkaitimo iki jos nuosmukio 2007–2010 m., kito tarp 7 ir 39 proc. Žymiai mažesni šio rodiklio pokyčiai buvo tarp šios amžiaus grupės moterų (21,2 proc. punkto) – apie 10 proc. punkto mažesni nei vyrų. Dar mažesni buvo tikslinių 15–29 metų amžiaus vyrų ir moterų grupių nedarbo lygio svyravimai, nors tendencijų kryptis faktiškai sutapo. Kriziniais atvejais moterų ir vyrų nedarbo lygio rodiklių reikšmės gerokai atitoldavo viena nuo kitos, o palankiais darbo rinkos raidos laikotarpiais priartėdavo. Įdomu, kad gana ryškia išimtis sudaro 2015–2017 m. laikotarpis, tuomet skirtumas tarp jaunimo nedarbo rodiklių pagal lytį gana sparčiai didėjo, kadangi jaunų moterų nedarbo lygis mažėjo gerokai sparčiau nei vyrų. Kita vertus, pasitaiko ir gana žymių išimčių, kai jaunų moterų nedarbas atskirais metais viršija vyrų nedarbą (2021 m.). Tokiu atveju jaunimo nedarbo lygio kreivės pagal lytį laikinai persipina viena nuo kitos nukrypdomos nuo bendros šio rodiklio tendencijos.

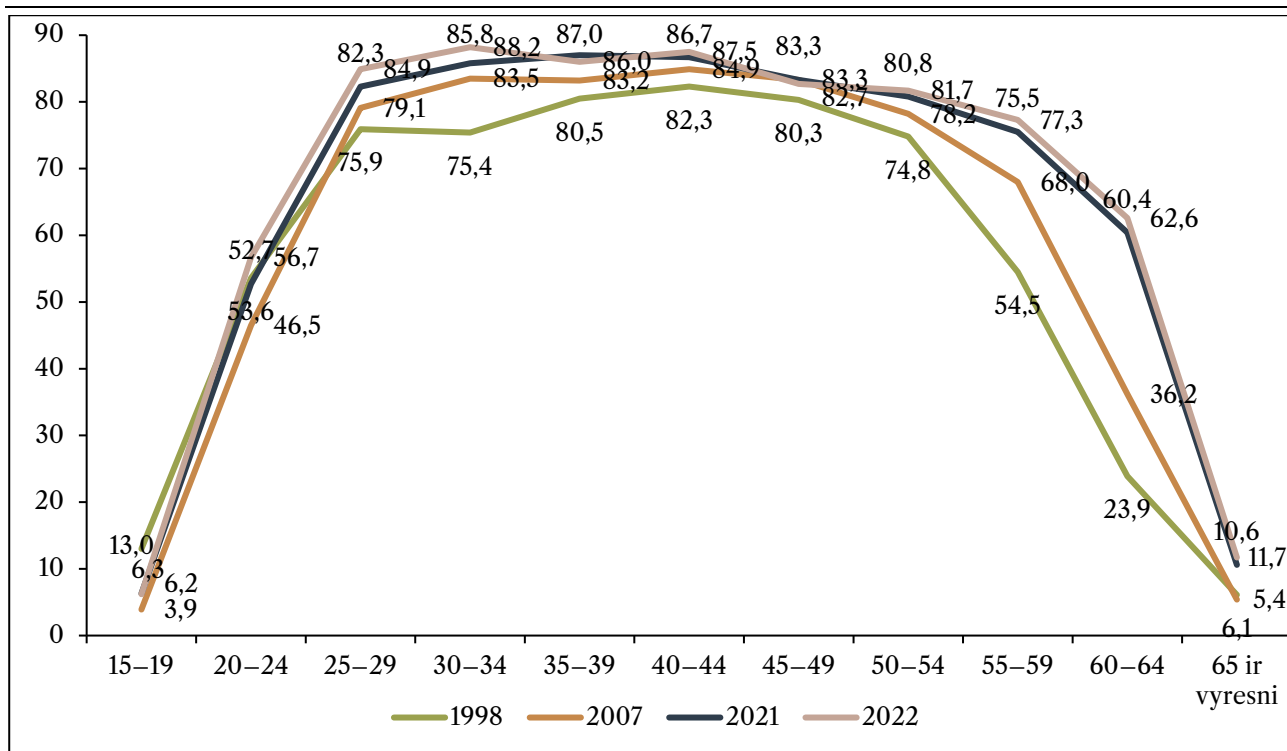
17 pav. 15–24 ir 15–29 metų amžiaus jaunimo nedarbo rodikliai pagal lytį Lietuvoje, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

6. Detalesnis užimtumo galimybių diferenciacijos vertinimas pagal amžių

Įvairios teorinėje darbo dalyje minėtos socialinės ir ekonominės priežastys daugiausia turėjo įtakos tiek užimtumo lygio dinamikai, tiek kitiems rodikliams, ypač ten, kur reikšmės tarp lyčių ar amžiaus grupių ženkliai skiriasi. Tačiau šiame tyrime buvo svarbu identifikuoti ilgalaikes tendencijas, kurių stebėseną gali duoti peno labiau specializuotiems tyrimams, kuriuose būtų detalčiau nagrinėjamos atskirų tikslinių grupių integracijos problemos ir jų įsivertinimo galimybėms įtakos turintys veiksniai.

Vertinant ilgalaikius situacijos darbo rinkoje skirtumus demografiniu požiūriu, galima teigti, kad užimtumo lygio pasiskirstymas pagal amžių primena apverstą parabolę, kai stebimas itin spartus jo augimas jaunimo amžiaus grupėse, 30–34 metų amžiaus grupėje gerokai sulėtėja, o nuo 45–49 metų amžiaus grupėje pradeda mažėti – iš pradžių lėtai, vėliau šie tempai (ypač nuo 60–64 metų amžiaus) gerokai paspartėja. Kiekviena iš parabolinių primena įvairiais metais matomą užimtumo kaitos istoriją pagal amžių, tačiau lyginant šių atskirų kreivių reikšmes per visą stebimą laikotarpį (1998–2022 m.), didžiausi teigiami užimtumo pokyčiai išryškėjo tiek brandesnio amžiaus jaunimo, tiek pagyvenusių (50–64 metų amžiaus) žmonių amžiaus grupėse, kitose amžiaus grupėse užimtumo augimo proveržis buvo žymiai mažesnis (18 pav.).

Pasirinktas analizės būdas leido palyginti stebimus pokyčius tose pačiose skirtingų darbo rinkos ciklų fazėse – ekonominių pakilimų pabaigoje (18 pav.) ir ryškiausiais jų nuosmukių metais (19 pav.).

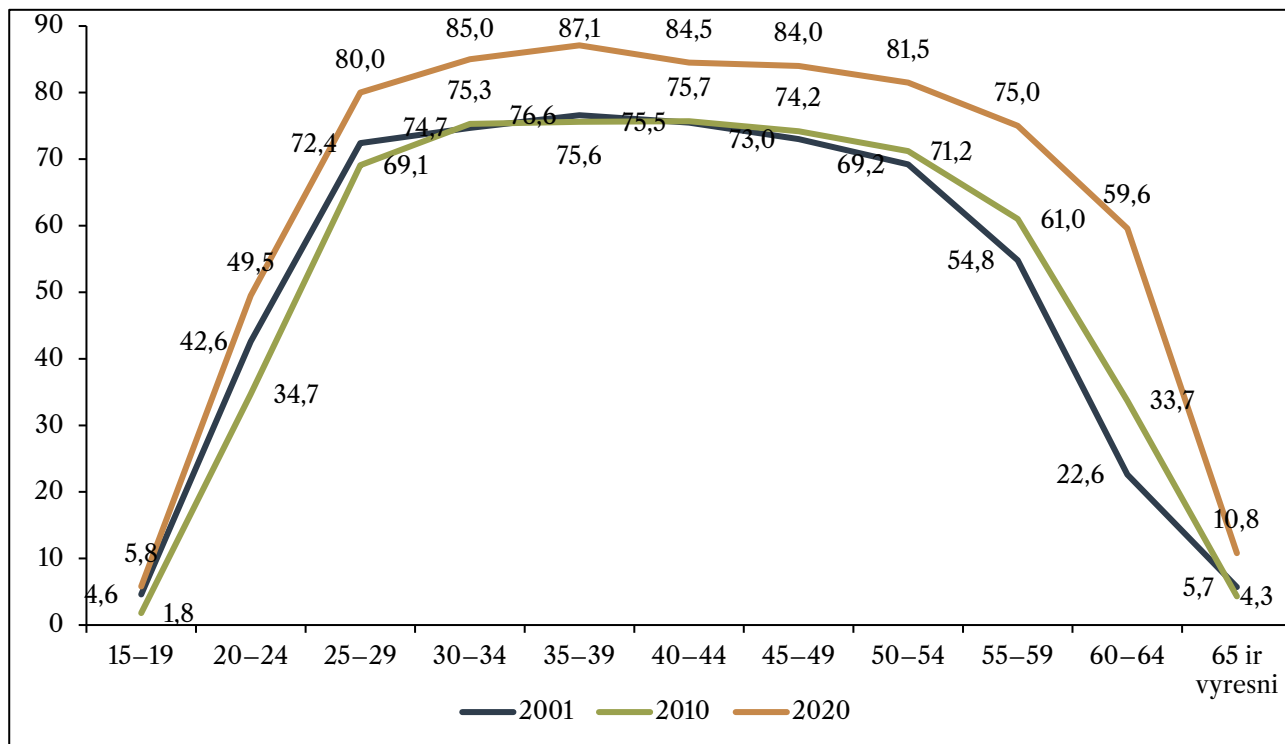

18 pav. Gyventojų užimtumo lygis pagal amžiaus grupes Lietuvoje ekonominių pakilimų poveikio metais – 1998, 2007, 2021 ir 2022 m. (proc.)

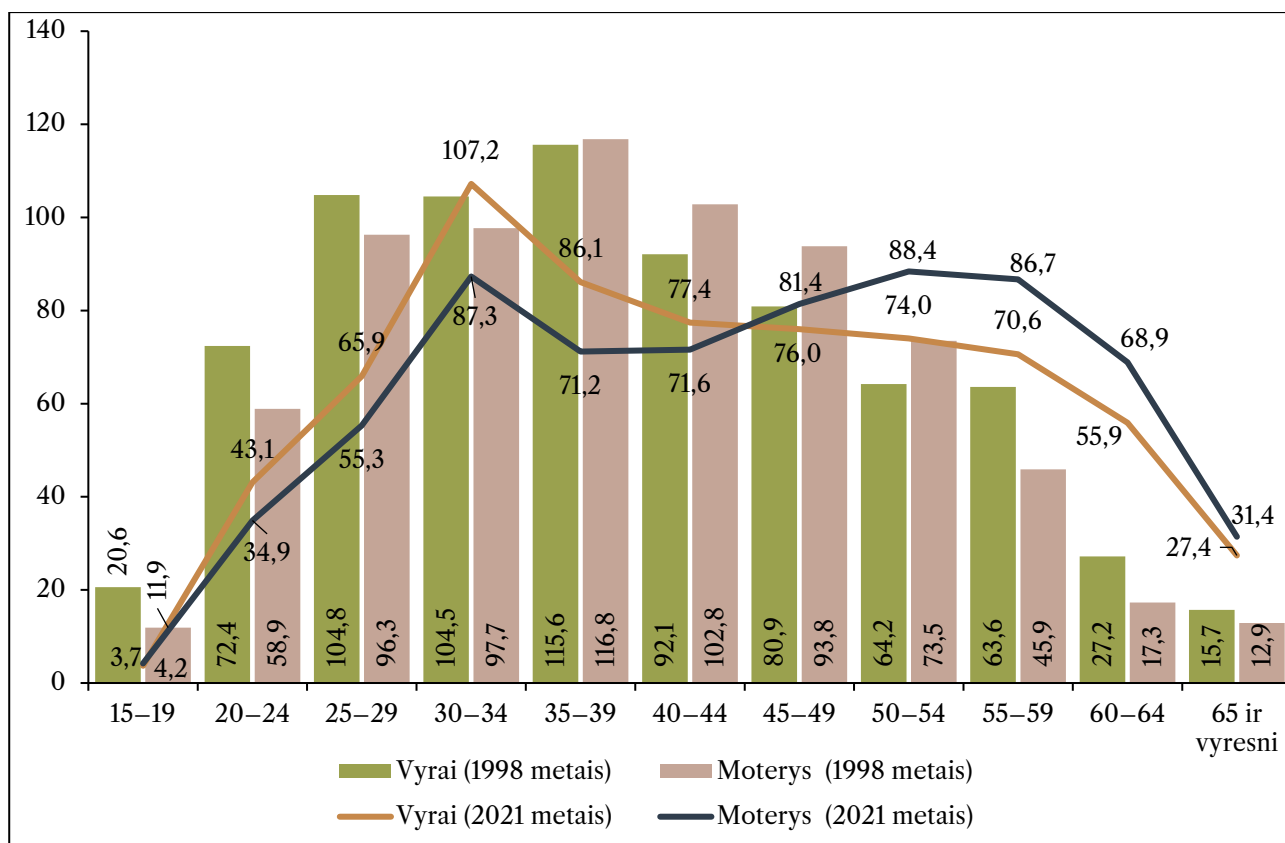
Ekonominių krizių metais teigiami užimtumo pokyčiai per visą stebimą pagal amžių laikotarpį (2001–2020 m.) buvo gerokai didesni nei lyginant ekonominių pakilimų laikotarpio reikšmes, kadangi pandemijos krizės metu (2020 m.), palyginti su ankstesniais metais, užimtumo sumažėjimas buvo nežymus. Šiuo atveju (2021–2020 m.) matome daugmaž proporcingą užimtumo lygio padidėjimą 25–64 metų amžiaus gyventojų grupėse. 30–34 metų amžiaus jaunimo grupės užimtumas šiuo laikotarpiu padidėjo net apie 10 proc. punktų, jaunesnėse amžiaus grupėse šis pokytis buvo mažesnis. Maksimalus užimtumas 2020 m. buvo pasiektas pereinamoje grupėje – iš jaunimo į 35–39 metų amžiaus grupę (87,1 proc.). Tuo tarpu per ankstesnių ekonominių krizių metus (2001 ir 2010 m.) užimtumo lygio rodiklių pokyčiai buvo palyginti nežymūs. Nepaisant to, galima pasakyti, kad 15–29 metų amžiaus jaunimo užimtumas 2001–2010 m. šiek tiek sumažėjo, o pagyvenusių žmonių – išaugo. Todėl galima teigti, kad laikotarpiu tarp šių ekonominių krizių situacija labiau pasikeitė vidutinio ir pagyvenusių amžiaus žmonių naudai. Taigi nuo ankstesnės pasaulinės krizės labiausiai nukentėjo iki 30 metų amžiaus šalies jaunimas (19 pav.).

Gerokai įspūdingiau atrodo užimtųjų rodiklio pagal lytį skirtumų priklausomybė nuo amžiaus. Pagal tradicinę žmoniškųjų išteklių elgsenos darbo rinkoje tipologinę schemą (1998 m.), užimtųjų skaičius augo iki vidutinio gyventojų amžiaus, tačiau didėjant amžiui – mažėjo. Tolesnėje retrospektyvoje turime apytikrą stulpeliais pavaizduotą užimtumo piramidę, kurios kairioji įstrižainė rodo užimtųjų skaičiaus rodiklio didėjimą jaunimo amžiaus grupėse, dešinioji – laipsnišką jo mažėjimą vidutinio ir jaunimo amžiaus grupėse (20 pav.). Žinoma, piramidė dėl gyventojų skaičiaus kaitos netolygumų ir užimtumo skirtumų yra gana netaisyklinga. Tačiau ji pakankamai vaizdžiai atspindi užimtųjų šalyje pasiskirstymo priklausomybę nuo amžiaus tolesnėje retrospektyvoje. Nepaisant to, kad ilguoju laikotarpiu (1998–2021 m.) jaunimo užimtumas šalyje išaugo, užimtųjų skaičius pagal lytį jaunų žmonių amžiaus grupėse dėl demografinio veiksnio poveikio sumažėjo. Bet per visą stebimą laikotarpį užimtųjų skaičiaus kreivių pasiskirstymas pagal amžių kardinaliai pasikeitė. Maksimalus užimtųjų skaičius vyrų grupėje pasislinko į kairę pusę, moterų amžiaus grupėje matome užimtųjų skaičiaus „jaunėjimą“. Požymiai rodo, kad jaunimas šio

dešimtmečio pradžioje sparčiau integruojasi į darbo rinką nei stebimo laikotarpio pradžioje. Taigi nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje dirbančių vyrų buvo daugiau jaunesnėse amžiaus grupėse, moterų – vyresnėse (20 pav.).

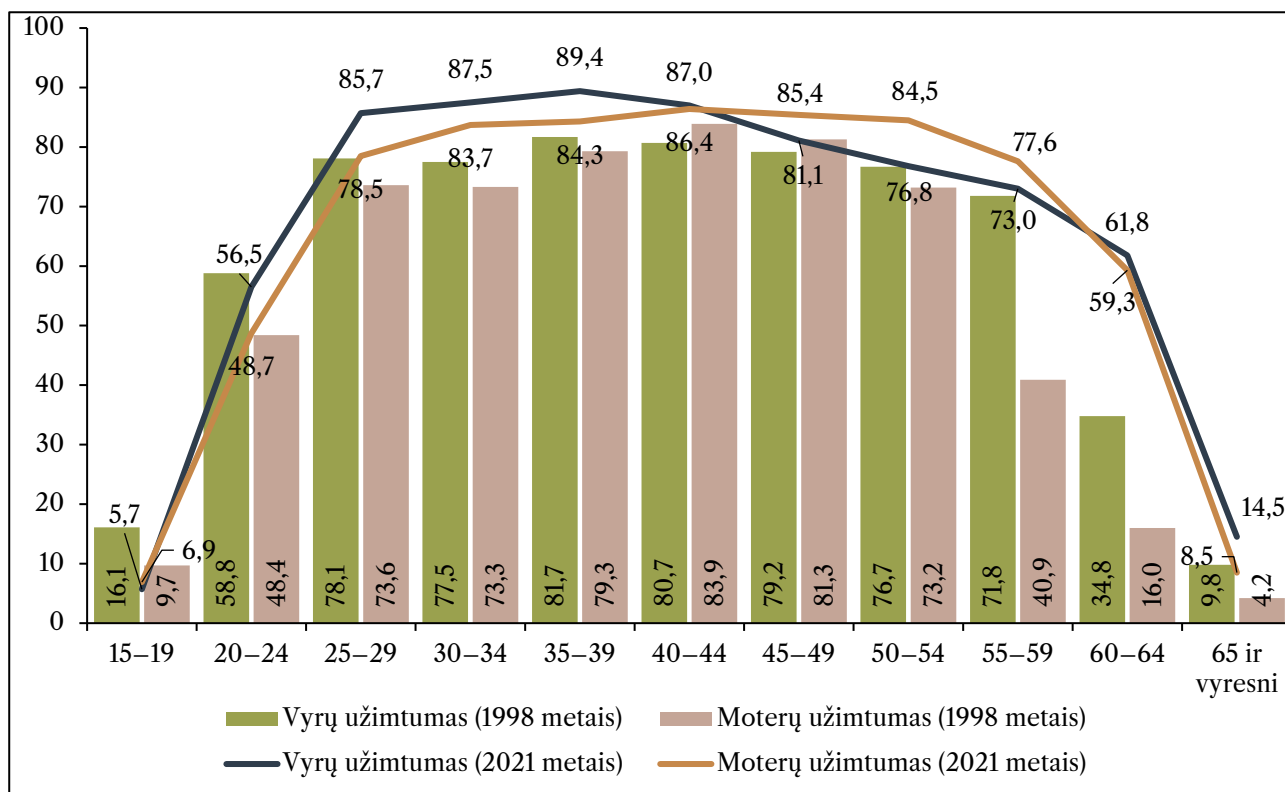
19 pav. Gyventojų užimtumo lygis pagal amžiaus grupes Lietuvoje ekonominių nuosmukių poveikio metais – 2001, 2010 ir 2020 m. (proc.)

20 pav. Užimtų vyrų ir moterų skaičiaus pasiskirstymo pagal amžių Lietuvoje įvertinimas 1998 ir 2021 m., Valstybės duomenų agentūros duomenimis (tūkst.)

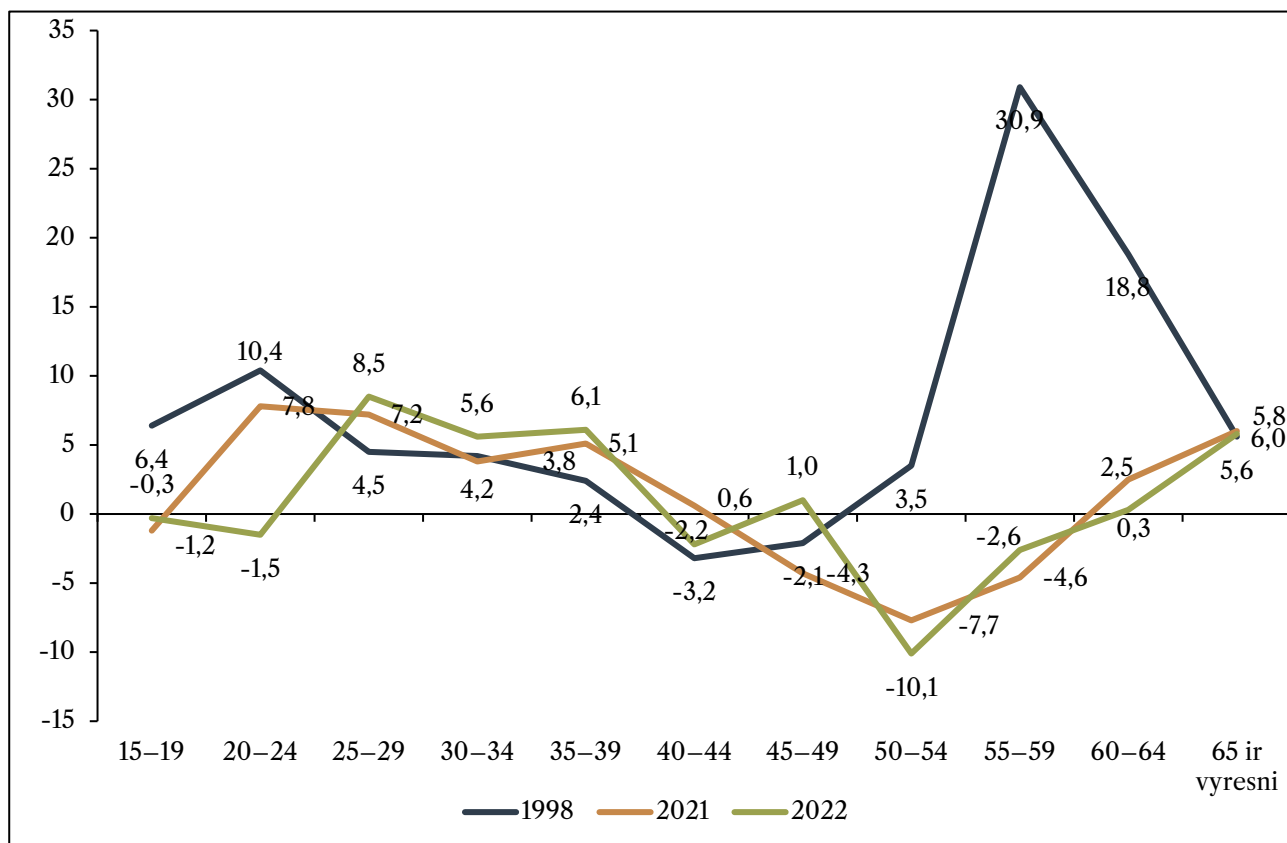
Užimtų moterų pasiskirstymas pagal amžių iš dalies primena M raidės formos kreivę, kadangi stebimi du užimtųjų skaičiaus padidėjimo pikai (lokaliniai maksimumai). Pastarajam pasiskirstymui įtakos turi ir demografinių veiksnių poveikis, tačiau sumažėjusį užimtų moterų skaičių sąlygoja ir išaugęs moterų krūvis auginant nepilnamečius vaikus. Šių veiksnių poveikis užimtų moterų skaičiaus raidai yra diskusinis ir mažai tirtas klausimas. Kita vertus, akivaizdu viena, kad žymūs socialiniai–demografiniai pokyčiai užimtųjų skaičiaus kaitai „sugriovė“ prieš kelis dešimtmečius egzistavusią piramidės viršūnę ir turėtų būti interpretuojami labiau kaip šalies demografinių struktūrų deformacijos pasekmė.

Kitaip nei užimtųjų skaičiaus pasiskirstymas, kurio forma priklausomai nuo amžiaus kardinaliai pasikeitė, užimtumo lygio priklausomybė pagal lytį yra kūgio formos, primena parabolę ir per ilgą laikotarpį išlaikė didesnę santykinę pastovumą nei ankstesnėje nagrinėto absoliutinio rodiklio priklausomybės nuo amžiaus diagramoje. Tačiau ir užimtumo lygio atveju atskirose amžiaus grupėse stebimi gana ryškūs šio rodiklio pokyčiai. Užimtumo lygis gerokai sparčiau nei vidutiniškai padidėjo 30–39 metų amžiaus gyventojų grupėse (21 pav.). Tai amžiaus intervalas užimtiesiems pereinant iš brandaus jaunimo į vidutinio amžiaus grupę. Ilginant pensinį amžių, 1998–2021 m. laikotarpiu ypač išaugo pagyvenusių žmonių (60–64 metų amžiaus grupės) užimtumas (ypač moterų). Tuo tarpu jaunesnių (45–59 metų amžiaus) gyventojų užimtumas šalyje keitėsi labai įvairiai. Sparčiau ilginant moterų pensinį amžių, vidutinio ir vyresnio amžiaus moterų užimtumas šalyje augo gerokai greičiau nei vyrų. Tačiau nerimą kelia gana ryškus šalies vyrų užimtumo lygio 2021 m. kreivės kritimas (nuo 40–44 metų amžiaus). Per visus 1998–2021 m. faktiškai beveik neišaugo brandesnio amžiaus (50–59 metų amžiaus) vyrų užimtumas, nors moterų atveju buvo matomas žymūs jo didėjimo proveržis. Šis nesėkmingas vyrų užimtumo pokyčio proveržis galimai galėtų būti paaiškinamas iš dalies ir tuo, kad ilguoju laikotarpiu sumažėjo darbuotojų poreikis tradicinėse veiklose, kur vyravo vyriškos profesijos, tuo tarpu integruotis į besiplečiantį paslaugų sektorių vyresnio amžiaus vyrams buvo gana sudėtinga.

21 pav. Vyrų ir moterų užimtumo lygio pasiskirstymas Lietuvoje pagal amžių 1998 ir 2021 m., Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc.)

Kardinalūs gyventojų užimtumo pokyčių skirtumai šalyje pagal lytį matyti žemiau pateiktoje diagramoje (22 pav.). Pagal pirmąjį tradicinio užimtumo scenarijų (remiantis 1998 m. duomenimis) vyrų užimtumas šalyje viršijo moterų užimtumą beveik visose amžiaus grupėse (išimtis buvo tik 40–44 ir 45–49 metų amžiaus grupės), o atskirose grupėse užimtumo atotrūkis pagal lytį buvo itin žymus. Pagal dabartinius duomenis, gyventojų užimtumo lygio diferenciacija pagal lytį itin sumažėjo, gerokai padidėjus moterų užimtumui per stebimą laikotarpį. Nepaisant to, daugelio amžiaus grupių moterų užimtumas šiame dešimtmetyje išliko mažesnis nei vyrų. Tai būdinga ir jaunimui, nors jauniausiose amžiaus grupėse (iki 24 metų amžiaus) moterų užimtumas atskirais šio dešimtmečio metais jau gali viršyti vyrų užimtumą.

22 pav. Vyrų ir moterų užimtumo lygio skirtumai Lietuvoje, Valstybės duomenų agentūros duomenimis (proc. punktais)

Išvados

Nagrinėjant situacijos darbo rinkoje pokyčius ekonominių krizių metais (2010 ir 2020 m.), tyrime pateiktose diagramose atsispindi, kad nepaisant jų poveikio, užimtumo lygis Lietuvoje išaugo visose gyventojų amžiaus grupėse. Itin sparčiai augo 50–64 metų amžiaus žmonių užimtumas, tačiau darbuotojų skaičiaus augimas jaunimo amžiaus grupėse buvo lėtesnis. Panašius teigiamus pokyčius matome lyginami ir 2001, ir 2020 m. darbo rinkos nuosmukių metus. Teigiami užimtumo poslinkiai Lietuvoje stebimi lyginant ir situacijos darbo rinkoje gerėjimo laikotarpių pikų metus (pvz., 2007 ir 2022 m.), tačiau šie pokyčiai buvo daug mažesni, lyginant su jau minėtais nuosmukių laikotarpiais. Peršasi paprasta išvada, kad bent jau pandemijos krizės metu pavyko žymiai sumažinti neigiamą ekonominio nuosmukio poveikį gyventojų užimtumui šalyje. Pabrėžtina, kad per visą 1998–2022 m. laikotarpį sparčiausiai augo 25–34 metų amžiaus jaunimo grupių užimtumas (ypač 30–34 metų amžiaus), tuo tarpu 15–24 metų amžiaus grupėse šis rodiklis didėjo gerokai lėčiau.

Pastebėta, kad nepaisant pandemijos krizės poveikio, jaunų moterų aktyvumas darbo rinkoje 2020 m. didėjo ir vėliau dar augo. Ši pozityvi tendencija gali būti prieštaringo pobūdžio, nes itin paspartėjęs jaunų moterų (iki 24 metų amžiaus) užimtumo augimas gali turėti ir neigiamą įtaką gimstamumo rodiklio dinamikai šalyje. 2019–2022 m. jau 15–19 metų amžiaus jaunų merginų užimtumas netgi viršijo vaikinų užimtumą, o 2022 m. analogiška tendencija pastebima ir 20–24 metų amžiaus grupėse (vyrų ir moterų užimtumo skirtumas pirmą kartą buvo neigiamas).

Analizės rezultatai pagal lytį rodo, kad 1998 m. 15–29 metų amžiaus vyrų aktyvumas siekė apie du trečdalius darbo jėgos, o 15–24 metų amžiaus vyrų – pusę. Žymus šio rodiklio nuosmukis jaunimo amžiaus grupėse pagal lytį šalyje stebėtas iki ankstesnės pasaulinės ekonominės krizės (2008 m.). Tačiau jaunų vyrų aktyvumas vėliau taip ir nepasiekė maksimalaus pradinio lygio.

Vienodėjant vyrų ir moterų užimtumo galimybėms, užimtumo lygio diferenciacija pagal lytį gerokai sumažėjo. Tačiau jaunimo užimtumo lygio skirtumai pagal lytį mažėjo labai netolygiai, nes žymiai priklausė nuo ekonominės raidos ciklo poveikio. Ekonominių pakilimų metais skirtumas tarp moterų ir vyrų užimtumo gerokai padidėdavo, o kriziniais laikotarpiais sumažėdavo. Nepaisant to, daugumos amžiaus grupių moterų užimtumas šiame dešimtmetyje išliko mažesnis nei vyrų. Sparčiau ilginant moterų pensinį amžių, vidutinio ir vyresnio amžiaus moterų užimtumas šalyje augo gerokai greičiau nei vyrų. Bet nerimą kelia gana ryškus spartesnis vyrų užimtumo lygio 2021 m. kreivės kritimas (nuo 40–44 metų amžiaus). Be to, nuo 40 iki 60 metų amžiaus vyrų užimtumas mažėjo gerokai sparčiau nei moterų.

Literatūra

- Abzhan, Z., Bekzhanova, T., Nukesheva, A., Abdurakhmanov, M., Aitkhozhina, L. ir Bulkhairova, Z. (2020). Peculiarities of youth unemployment: a case study. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(4), 3438–3454. Prieiga per internetą: [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4\(57\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4(57)).
- Bernal-Verdugo, L., Furceri, D. ir Guillaume, D. (2012). Labor market flexibility and unemployment: New empirical evidence of static and dynamic effects. *Comparative Economic Studies*, 54(2), 251–273. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1057/ces.2012.3>.
- Brazenė, R. (2017). Jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką. Darbo rinkos pokyčiai: problemos ir galimybės. *Lietuvos socialinė raida* 6, 88–102.
- Brazenė, R. (2020). From Education to the Labour Market in Lithuania: The Role of the Youth and Parental Education. *The Annals of the American Academy of Social and Political Science*, 688(1), 155–170.
- Brazenė, R. ir Mikutavičienė, I. (2015). Diskriminacijos dėl amžiaus raiška Lietuvos darbo rinkoje. *Filosofija. Sociologija*, 26(2), 87–98.
- Bruscha, M. ir Büsch, V. (2013). Desire to Continue Working and Job-related Factors of Older Workers in Germany. *Total Quality Management & Business Excellence*, 24(7–8), 970–979.
- Cefalo, R. ir Scandurra, R. (2021). Territorial disparities in youth labour market chances in Europe. *Regional Studies, Regional Science*, 8(1), 228–238. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/21681376.2021.1925580>.
- Corsi, M. ir Lodovici, M. S. (2013). *Active Ageing and Gender Equality*. Working Paper 13 (004). Université Libre de Bruxelles – Solvay Brussels School of Economics and Management Centre Emile Bernheim.
- Eurostato duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- Fana, M., Tolan, S., Torrejón, S., Urzi Brancati ir Fernandez-Macias, E. (2020). The COVID Confinement Measures and EU Labour Markets, European Commission, JRC Technical Reports. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2760/079230>.
- From School to Work: An Analysis of Youth Labour Market Transitions*. (2019). ILOSTAT. Prieiga per internetą: https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_732422.pdf.

- Goldsmith, A. H., Veum, J. R. ir Darity Jr., W. (1997). Unemployment, Joblessness, Psychological Wellbeing and Self-esteem: Theory and Evidence. *The Journal of Socio-Economics*, 26(2), 133–158. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1053535797900305>.
- Gruževskis, B. (2022). Nedarbo ekonominės ir socialinės pasekmės. In *Darbo rinkos politikos pagrindai*. Vilnius: VU leidykla.
- Gruževskis, B. ir Brazienė, R. (2017). Nesaugus užimtumas ir jo pokyčių tendencijos. *Lietuvos socialinė raida* 6, 170–192.
- Gruzevskis, B. ir Stankuniene, V. (2018). 'Lithuania', in *Ageing Workforce, Social Cohesion and Sustainable Development. Political Challenges within the Baltic Sea Region* (p. 31–37). Population Europe Discussion Papers Series 9. Berlin: Max Planck University. Prieiga per internetą: <https://www.population-europe.eu/discussion-paper/discussion-paper-no-9-ageing-workforce-social-cohesion-and-sustainable-development>.
- Jahoda, M. (1981). Work, Employment, and Unemployment: Values, Theories, and Approaches in Social Research. *American Psychologist*, 36(2), 184–191. Prieiga per internetą: <https://psycnet.apa.org/record/1981-33698-001>.
- Kaprans, M., Rämmer, A., Kulm, M. L., Labanauskas, L. ir Rasnaca, L. (2022). *Youth studies*.
- Makštutis, A. ir Vijeikis, J. (2008). Jaunimo įsidarbinimo problemos Lietuvoje. *Vadyba*, 2(13), 78–81. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008-1367171987827/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Mikulionienė, S. ir Rapolienė, G. (2016). Vyresnio amžiaus žmonių mitybos nuostatos ir praktikos – prielaida stratifikacijai pagal amžių? *Filosofija. Sociologija*, 27(2), 173–182.
- Mina, W. (2023). Do labor markets and the social contract increase female youth unemployment in the GCC countries? *Middle East Development Journal*, 15(1), 130–150. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/17938120.2023.2206759>.
- Moskvina, J. ir Žalimienė, L. (2020). Vyresnio amžiaus žmonių mokymosi visą gyvenimą skatinimas Lietuvoje. *Lietuvos socialinė raida*, 9, 91–108.
- Mursa, G. C., Iacobuță, A.-O. ir Zanet, M. (2018). An EU level analysis of several youth unemployment related factors. *Studies in Business and Economics*, 13(3), 105–117. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2478/sbe-2018-0038>.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. ir Pocius, A. (2020). Darbo rinkos politikos rezultatus išreiškiančių bendrųjų ir tikslinių grupių rodiklių kaitos įvertinimas. *Lietuvos statistikos darbai*, 59(1), 1–13. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/LJS.2020.16784>.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Pocius, A. ir Krutulienė, S. (2021). Pažeidžiamų gyventojų grupių nedarbo situacijos Baltijos šalių darbo rinkoje įvertinimas (Assessment of the unemployment situation of vulnerable groups in the labour market of the Baltic States). *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 21, 8–25. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2021.34>.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2006). *Jaunimo nedarbo socialinių ekonominių pasekmių vertinimas bei jo mažinimas Lietuvoje*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Gruževskis, B., Pocius, A. ir Moskvina, J. (2007). *Jaunimo įsitvirtinimo Lietuvos darbo rinkoje galimybių tobulinimas*. Studija. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. ir Moskvina, J. (2008). Socialiai pažeidžiamo jaunimo problemos integracijos į darbo rinką kontekste. *Filosofija. Sociologija*, 19(2), 41–54.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. ir Pocius, A. (2020). Darbo rinkos politikos rezultatus išreiškiančių bendrųjų ir tikslinių grupių rodiklių kaitos įvertinimas. *Lietuvos statistikos darbai*, 59(1), 1–13.
- Osipova, L. B., Kolesnik, E. A. ir Goreva, O. M. (2018). The Infrastructure Support for the Development of the Youth Sector in the Regional Labor Market. *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast*, 11(2), 175–191. doi: 10.15838/esc.2018.2.56.12
- Pastore, F. (2018). Why is Youth Unemployment so High and Different Across Countries? In *IZA, World of Labour*. Prieiga per internetą: <https://wol.iza.org/articles/why-is-youth-unemployment-so-high-and-different-across-countries/long>.

- Pocius, A. (2010). Padėties darbo rinkoje pokyčiai, užimtumo ir nedarbo rodiklių taikymo metodiniai ypatumai. *Lietuvos statistikos darbai*, 49. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/LJS.2010.13944>.
- Pocius, A. (2021). Lietuvos jaunimas ir pagyvenę asmenys darbo rinkoje: nedarbo pasikeitimų vertinimas lyginamosios analizės kontekste. *Lietuvos socialinė raida*, 10, 55–77.
- Raffe, D. (2014). Explaining national differences in education–work transitions: Twenty years of research on transition systems. *European Societies*, 16(2), 175–193.
- Reiter, H (2015). Youth Research as Transformative Social Critique: Uncertainties of Young People in Post–socialist Lithuania. In *A Critical Youth Studies for the 21st Century*, p. 349–367. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1163/9789004284036_025.
- Roberts, K. (2022). Political economy and young people’s transitions from education–to–work in the UK during and following the 2020 and 2021 lockdowns. *Journal of Youth Studies*, 26(9), 1147–1162. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2077641>.
- Scandurra, R., Cefalo, R. ir Kazepov, Y. (2020). School to work outcomes during the Great Recession, is the regional scale relevant for young people’s life chances? *Journal of Youth Studies*, 1–25. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13676261.2020.1742299>.
- Scandurra, R., Cefalo, R. ir Kazepov, Y. (2021). Drivers of youth labour market integration across European regions. *Social Indicators Research*, 154(3), 835–856. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02549-8>.
- Tamesberger, D. (2017). Can welfare and labour market regimes explain cross–country differences in the unemployment of young people? *International Labour Review*, 156(3–4), 443–464. Prieiga per internetą: <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/ilr.12040>.
- Valstybės duomenų agentūros (buvusio Lietuvos statistikos departamento) duomenų bazė. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniurodikliu-analize1>.

ANALYSIS OF DEMOGRAPHIC LABOUR MARKET INDICATORS AMONG DIFFERENT AGE GROUPS OF YOUNG PEOPLE FROM 1998 TO 2022

Laima OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ
Department of Labour Market Research
at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
laima.okuneviciute@dsti.lt

Arūnas POCIUS
Department of Labour Market Research
at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
arunas.pocius@dsti.lt

Summary

During the period of 1998–2022 the Lithuanian labour market underwent major changes. Social transformations have significantly changed the view of the country’s labour market and the demographic groups participating in it. As research shows, the situation in the labour market does not remain stable for a long time, since its development is characterized by cyclicity, which is related with the change of economic ups and downs (crises). The relevance of this publication is determined by the lack of stability in the labour market and the high uncertainty of its deve-

lopment. The research includes the analysis of long-term changes in the country's labour market in terms of age and gender. Priority is given to youths, who are particularly vulnerable in crisis situations. However, the transformation of the labour market is observed including various changes in the integration opportunities among *different generations*. The publication also pays great attention to the analysis of labour market indicators by gender, the differences of unemployment and employment indicators are assessed.

Keywords: demographic processes, labour market, youth, integration.